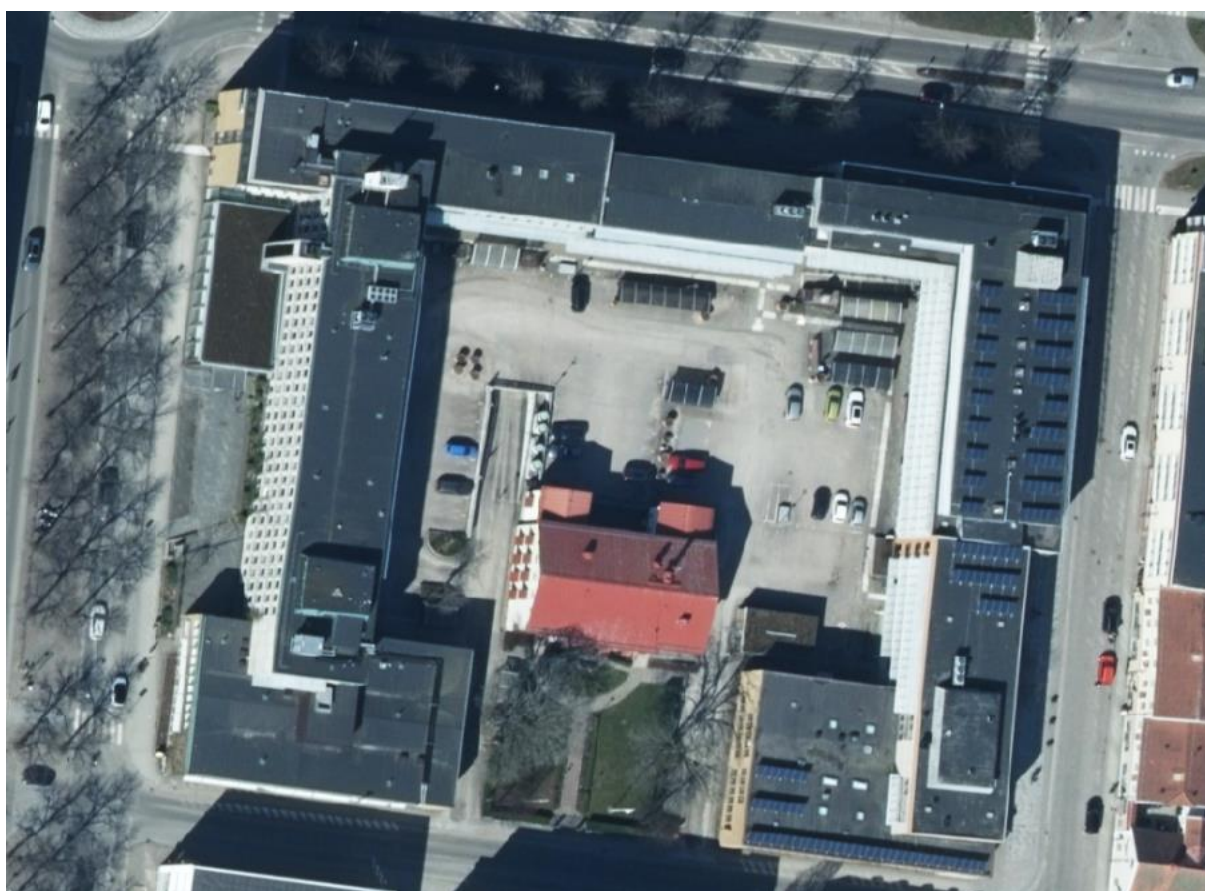

ANSGARIUS 15 | VÄXJÖ

ANTI-KVARISK FÖRUNDERSÖKNING

2024-05-21

wsp

ANSGARIUS 15 I VÄXJÖ

Antikvarisk förundersökning

Uppdragsnamn	Ansgarius 15 AFU
Uppdragsnummer	10368476
Författare	Paul Hansson
Datum	2024-05-02
Ändringsdatum	2024-05-21
Granskad av	Björn Ahnlund
Godkänd av	Paul Hansson

Kund

Vidingehem AB

Konsult

WSP

WSP Sverige AB

Org nr: 556057-4880

wsp.com

Kontaktpersoner

Paul Hansson, 070-6311041, paul.hansson@wsp.com

Innehåll

1	INLEDNING	4
1.1	BAKGRUND	4
1.2	ORIENTERING	4
1.3	METOD OCH MATERIAL	5
1.4	FÖRUTSÄTTNINGAR	5
1.4.1	Gällande detaljplan	5
1.4.2	Riksintresse för kulturmiljövård	6
1.4.3	Inventeringar och översiktlig planering	6
1.5	BENÄMNINGAR	7
2	PLATSENS UTVECKLING	8
2.1	1800-TALET	8
2.2	1900-TALET	10
3	ORDENSHUSET	13
3.1	BAKGRUND	13
3.2	ARKITEKT	13
3.3	ARKITEKTUREN	14
3.3.1	Förändringar	17
3.4	ORDENSHUSET IDAG	24
3.5	KULTURVÄRDEN OCH KARAKTÄRSDRAG	30
4	KOMMUNHUSET	31
4.1	TILLKOMST	31
4.2	ARKITEKT	31
4.3	ETAPP 1 1963 TILL 1965	31
4.4	ETAPP 2 1965 TILL 1967	34
4.5	ETAPP 3 1969 TILL 1971	35
4.6	1971 TILL IDAG	37
4.7	KOMMUNHUSET IDAG	38
4.8	KULTURHISTORISKT VÄRDE	47
4.9	KARAKTÄRSDRAG	47

1 INLEDNING

1.1 BAKGRUND

Vidingehem äger fastigheten Ansgarius 15 i Växjö och har för avsikt att ansöka om ändring av detaljplan med syftet att utveckla byggnaderna på fastigheten. Växjö kommun har i samband med detta önskat en kulturmiljöutredning av byggnaderna på fastigheten enligt följande yttrande:

"Kulturmiljö: Kvarteret ligger inom riksintresset för rutnätsstaden och hänsyn ska tas till dess uttryck och värden. Kvarteret Ansgarius är en del i den succesivt utbyggda rutnätsplanen. Förvaltnings- och residentsstaden kommer också till uttryck inom området i byggnader som uppförts för offentliga ändamål genomfört i en tidstypisk brutalistisk stil. I nu gällande detaljplan från 2016 har inte kulturvärdena i byggnadskropparna från 1960-talet hanterats och värderats. En ny detaljplan bör även innefatta mer specifika skyddsbestämmelser för Vöfab-huset"

Vidingehem har genom avrop på ramavtal uppdragit åt WSP Sverige AB att genom undertecknad ta fram denna utredning.

1.2 ORIENTERING

Fastigheten Ansgarius 15 ligger i centrum av Växjö och upptar hela kvarteret Ansgarius. Det omgärdas av gatorna Västra Esplanaden, Norra Esplanaden, Västergatan och Nygatan. Den befintliga bebyggelsen består till största delen av ett kontorshus från 1960-talet vilket senast nyttjades som kommunhus och i södra delen av ett f.d. Ordenshus för I.O.G.T från sent 1800-tal som senast var kontor för VÖFAB, Växjö fastighetsbolag.

Figur 1 Fastigheten Ansgarius 15 ligger i centrum av Växjö. Källa: Lantmäteriet

1.3 METOD OCH MATERIAL

Metod och material har varit arkiv- och litteraturstudier, primärt äldre kartor, planer och ritningar samt fältinventering och intervju med f.d. stadsarkivarie Kerstin Johansson som arbetat länge i kommunhuset. Förvånansvärt lite foton på kommunhuset finns arkiverat.

Litteratur har främst varit skrifter om inventeringar etc. som Selling, Eva, *Växjö: historia, stadsplaner, utveckling, bevarande*, Växjö miljö- och hembygdsfören., Växjö, 1976, Thor, Lars & Trampe, Jan-Åke af, *Växjö centrum: kulturhistorisk byggnadsinventering och bevarandeförslag*, Smålands museum, Växjö, 1976, samt *Bevara och förnya i Växjö centrum: förslag till fördjupad översiktsplan för riksintresset rutnätsstaden med Östrabo och Biskopsgärdet* : augusti 1991 : rev. januari 1992., Växjö kommun, Växjö, 1992.

Utöver detta har litteratur gällande Godtemplarorden studerats som Sköld, Vilh., *Handbok för Godtemplare* [Elektronisk resurs], Sveriges Storloge af J. O. G. T., Stockholm, 1887, <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-1626402> och *Femtio års godtemplararbete i Sverige* [Elektronisk resurs] en minnesskrift, O. Eklund, Stockholm, 1929 <http://runeberg.org/iogt50/>

Särskilt kring ordenshus i Kronoberg: Palmblad, Samuel, *Ordenshuset Asa Thor*, Länsstyrelsen i Kronobergs län, Växjö, 2013 och Palmblad, Samuel, *Logehuset i Drev*, Länsstyrelsen i Kronobergs län, Växjö, 2013

Översikter om Växjö så har följande använts: Palmblad, Samuel & Lissing, Thomas, *När danskarna kom till byn: fyra modernistiska arkitekter och deras verk i Kronobergs län*, Smålands museum, Växjö, 2008 och Larsson, Lars-Olof, *Växjö genom 1000 år*, Norstedt, Stockholm, 1991

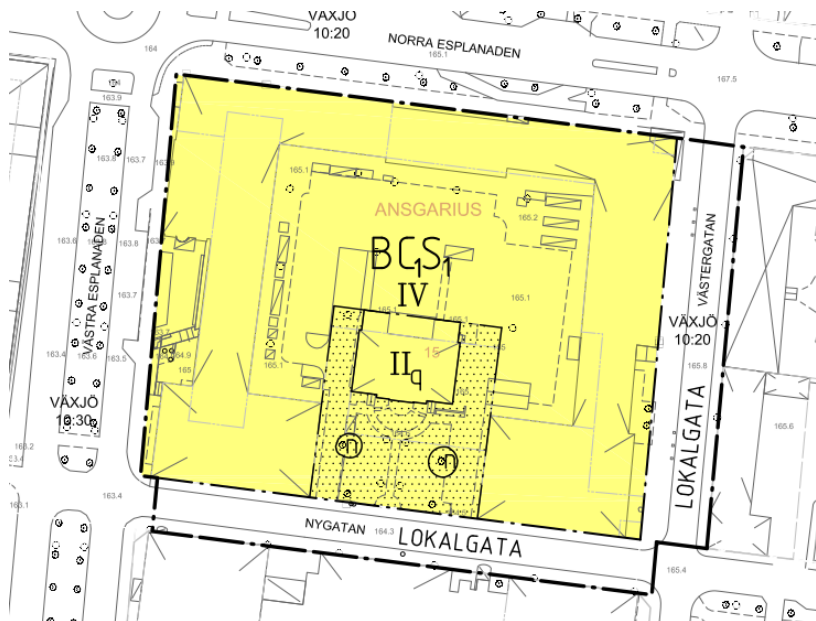
För karakterisering har Boverkets checklista för karakterisering använts och för värdering

Riksantikvarieämbetets handbok för värdering av bebyggelse, Unnerbäck, R. Axel, *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*, Riksantikvarieämbetets förl., Stockholm, 2002.

1.4 FÖRUTSÄTTNINGAR

1.4.1 Gällande detaljplan

Gällande detaljplan är plan 0780K-P16/9 som vann laga kraft 2016-07-21. Planen innehåller bestämmelser för kulturvärden för det f.d. Ordenshuset, se nedan.

Figur 2 Utsnitt ur plankartan för Ansgarius 15 från 2016. Källa: Växjö kommun

Skyddsbestämmelse och rivningsförbud

- q Byggnad får inte rivas
Vid exteriöra underhållsarbeten skall utförande beträffande utseende och kvalitet väljas i överensstämmelse med originalutförande eller i ett utförande som är typiskt för byggnadens tillkomsttid

Figur 3 Utdrag ur bestämmelserna på plankartan för Ansgarius 15. Källa: Växjö kommun.

1.4.2 Riksintresse för kulturmiljövård

Fastigheten Ansgarius 15 ligger inom riksintresse för kulturmiljövård: Växjö stad (G27) som har följande motivtext: *Stifts- och residensstad av medeltida ursprung med dominerande domkyrkoområdet och successivt framvuxen rutnätsplan som speglar stadsutvecklingen under 1600- och 1800-talen. (Skolstad).* Uttrycken för riksintresset är följande: *Kyrkomiljön med den medeltida domkyrkan, Gamla gymnasiet och andra skolbyggnader, biskopsgården Östrabo i avskildhet från och förening med staden samt f.d. domprostgården. 1600-talsstaden med gatunätets grunddrag, tomtstruktur och spår av den tidigare västra infarten. Senempirestadens utvidgningar och låga, ofta putsade bebyggelse samt det sena 1800-talets esplanadstad med tillväxt mot söder, väster och norr. Fondbyggnader som markerar rutnätets avslutning vid olika tidpunkter, torg och öppna platser, utblickar, parker och grönstråk. Offentliga byggnader och annan bebyggelse som hör samman med förvaltningsstaden. Gamla infartsvägar och stadens direkta övergång i öppen landsbygd i öster. Offentliga byggnader, parker och järnvägsområdet.*

Utifrån riksintressebeskrivningen kan fastigheten och kvarteret Ansgarius 15 ha betydelse för riksintresset då det ligger inom rutnätsstaden och gränsar till norra och västra Esplanaderna. Ordenshuset kan ha betydelse för riksintresset då det kan ses som en offentlig eller annan byggnad av betydelse för förvaltningsstaden. Kommunhuset har visserligen varit en offentlig byggnad men det är svårt att hänföra kommunhuset till förvaltningsstaden då det inte uppfördes som ett kommunhus utan som ett kontorshus. Det äldre stadshuset som år 1852 uppfördes vid Stortorget mittemot länsresidenset är däremot tveklöst att betrakta som ett uttryck för riksintresset.

För riksintresset Växjö stad har länsstyrelsen tagit fram fördjupade beskrivningar år 2009 och 2014.

1.4.3 Inventeringar och översiktlig planering

Växjö stadskärna inventerades 1974-75 och för kvarteret Ansgarius pekades Ordenshuset ut som kulturhistoriskt värdefullt i "Växjö Centrum: kulturhistorisk byggnadsinventering och bevarandeförslag" (1976)" och beskrevs såhär: Arkitekt: A.G. Johansson, Växjö; Konstruktion: timmer; Fasad: grå-vit revetering; Grund: huggen granit.

I fördjupad översiktsplan antagen av kommunfullmäktige 1992-03-26 är bebyggelsen indelad i tre värdekategorier, kulturhistoriskt värdefull byggnad, karaktärsbyggnad och värdefull gårdsmiljö, och Ordenshuset är utpekad som kulturhistoriskt värdefull byggnad.

En fördjupning av översiktsplanen för rutnätsstaden Växjö med omgivning har varit utställd för samråd under 2022. Arbetet är inte avslutat men i denna finns en uppdelning av rutnätsstaden i karaktärsområden och riktlinjer för bebyggelsen. Kvarteret Ansgarius ingår i område G-Norra Esplanaden. I värdebeskrivningen för området nämns bland annat inblickar på grönskande gårdar och de senmodernistiska kontorskomplexen som i den norra delen av Västra Esplanaden inramar denna. De senmodernistiska stora kontorskomplexen är präglade av 1960–80-talens sätt att reglera byggnadshöjder i rutnätsstaden. I gatulinjen tilläts endast två till tre våningar plus en indragen takvåning då bebyggelsen skulle anpassas till stadens historiska karaktär. Indraget från gatan kunde dock högre byggnadskroppar uppföras, vilket avspeglas i de nämnda

kontorskomplexen som alla har uppstickande byggnadsdelar i 4–5 våningar i kvarterens inre. Förvaltnings- och residensstaden Växjö kommer till uttryck inom området i byggnader som uppförts för offentliga ändamål. Till de äldre exemplen hör tingshuset i kvarteret Stenbock, en välbevarad byggnad i ståndsmässig tegelarkitektur, och till de yngre hör kvarteret Dockan. Det stora komplexet där är konsekvent genomfört i en tidstypisk brutalistisk stil som är välbevarad.

Kv Dockan och Ansgarius (G2)
Avsikt
 Utvecklad användning

Användning
 Mångfunktionell bebyggelse

Preciserad användning
 Det finns ingen preciserad användning.

Riktlinje - Utveckla
 • Ny bebyggelse i kvarteret Ansgarius ska i söder anpassas så att den ansluter till Konserthusets byggnadshöjd. • Ny bebyggelse får i övrigt uppföras till en höjd av högst fyra våningar med indragen femte våning alternativt med sadeltak och inredd vindsvåning. • Hårdgjorda innergårdar bör omvandlas till gröna trädgårdar med genomsläppliga material i möjligaste mån och befintliga trädgårdsmiljöer bör utvecklas.

Riktlinje - Bevara
 • Inför förändring av bebyggelse som kan antas ha höga kulturhistoriska värden i enlighet med 8 kap. 13§ PBL krävs en kulturhistorisk förstudie/inventering. • Inför förändring av bebyggelse som kan antas ha höga kulturhistoriska värden i enlighet med 8 kap. 13§ PBL krävs en kulturhistorisk förstudie/inventering. • Inför förändring av bebyggelse som kan antas ha höga kulturhistoriska värden i enlighet med 8 kap. 13§ PBL krävs en kulturhistorisk förstudie/inventering. • VÖFAB-huset ska vara synligt från gatan. • VÖFAB-husets trädgård och äldre träd ska värnas.

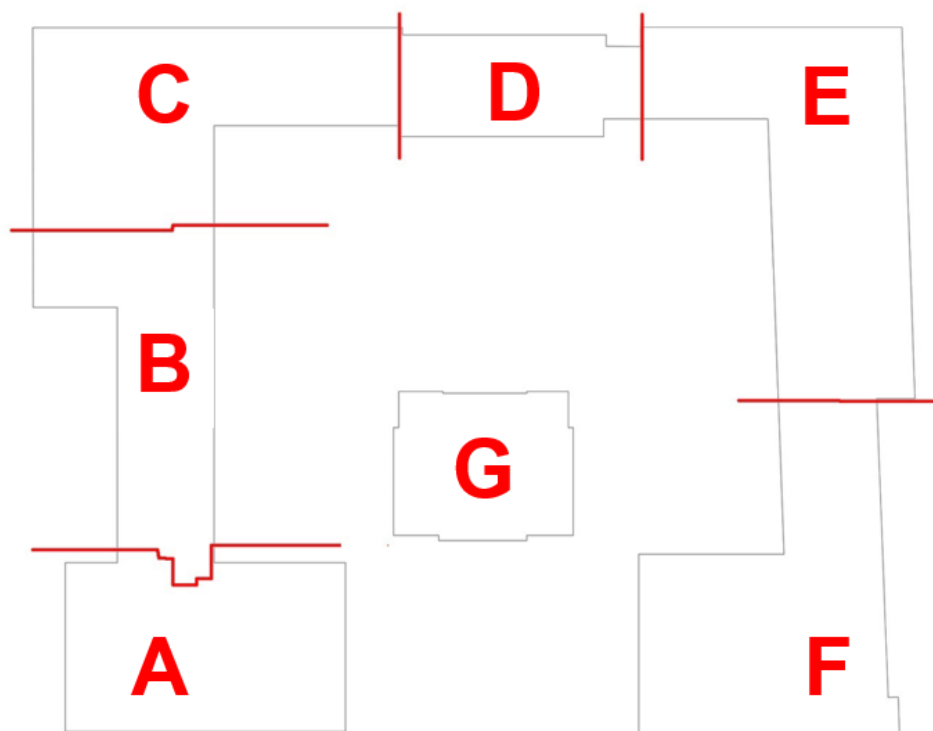
Figur 4 Utdrag ur samrådshandling för FÖP från år 2022. Källa: Växjö kommun.

1.5 BENÄMNINGAR

I denna rapport benämns det f.d. ordenshuset för "Ordenshuset" och det f.d. kommunhuset för "kommunhuset".

Kommunhuset består av flera sammanlänkade byggnadskroppar uppförda i olika etapper. I denna rapport används nedanstående indelning och benämningar.

Benämning	Uppförd	Byggnad	Äldre benämning
A	1965	Kommunhuset	A
B	1965	Kommunhuset	A
C	1965	Kommunhuset	A
D	1967	Kommunhuset	B
E	1967	Kommunhuset	C
F	1970	Kommunhuset	D
G	1887	Ordenshuset	-

Figur 5 Benämningar på olika byggnadskroppar. Källa: Vidingehem, bearbetning WSP

2 PLATSENS UTVECKLING

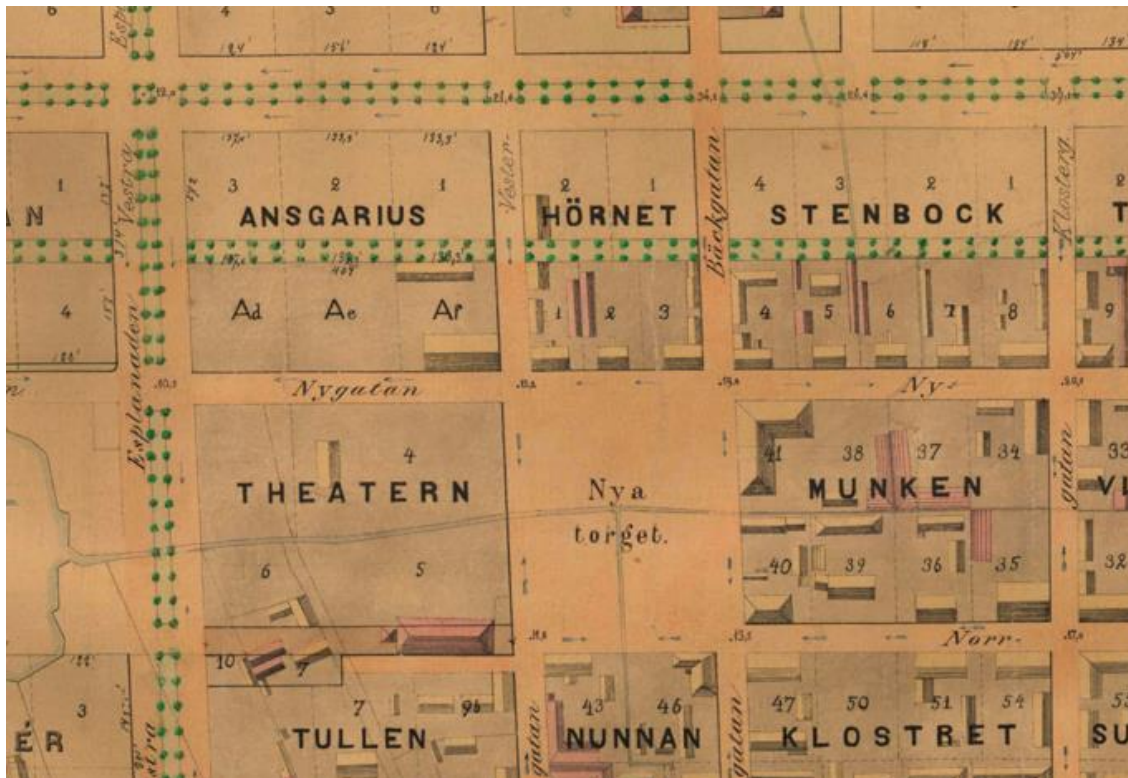
Växjö anlades redan under medeltiden och hade då som så många andra medeltida städer ett stadsplanemönster grundat på topografiska förhållanden. Detta kom, liksom i de flesta andra städer, att förändras utifrån stadsbränder, i Växjös fall mer omfattande än annars. Med början på 1600-talet inrättades efter en kraftig stadsbrand år 1658 en rutnätsstad som därefter utökats och bestått. Stadsbilden däremot förändrades mer radikalt efter 1900-talets mitt då många byggnader revs i den äldre stadskärnan och ersattes av modernistisk bebyggelse.

2.1 1800-TALET

Rutnätsstaden i dagens stadskärna utvecklades efter den stora branden år 1838 efter en plan framtagen samma år men redan den 31/10 1843 brann staden igen. Efter denna omfattande brand togs ett stadsplaneförslag fram samma år där gatorna breddades väsentligt och flera gator fick alléer i dubbla rader. I stora drag stämmer denna stadsplan överens med dagens men sträckte sig i nordväst inte längre än Västergatan och Nygatan, kvarteret Ansgarius var således inte med. Det var först vid en reglering av foundationsjorden i väster år 1867 som kvarteret Ansgarius lades ut. År 1877 fastställdes en ny stadsplan och i denna lades Västra och Norra Esplanaden ut, Norra Esplanaden planterades dock först år 1900. Däremot kom de trädplanterade "bakgatorna" som planerades i kvarterets mitt aldrig till utförande.

Figur 6 Kvarteret Ansgarius läggs ut år 1867, på kartan regleras också en del av bebyggelsen som vuxit upp utanför dåvarande stadsplanegräns. Karta öfver en del fundationsjord till Wexiö stad upprättad år 1866 och begagnad för tomtindelning år 1867 af Axel Cedergren, vice Kommissionslandtmätare. Källa: Lantmäteriet.

Figur 7 Utsnitt ur den stadsplan som fastställdes år 1877 visar att Västra och Norra Esplanaden lagts ut. Däremot kom de trädplanterade "bakgatorna" som syns i kvarterens mitt aldrig till utförande. Källa: Lantmäteriet

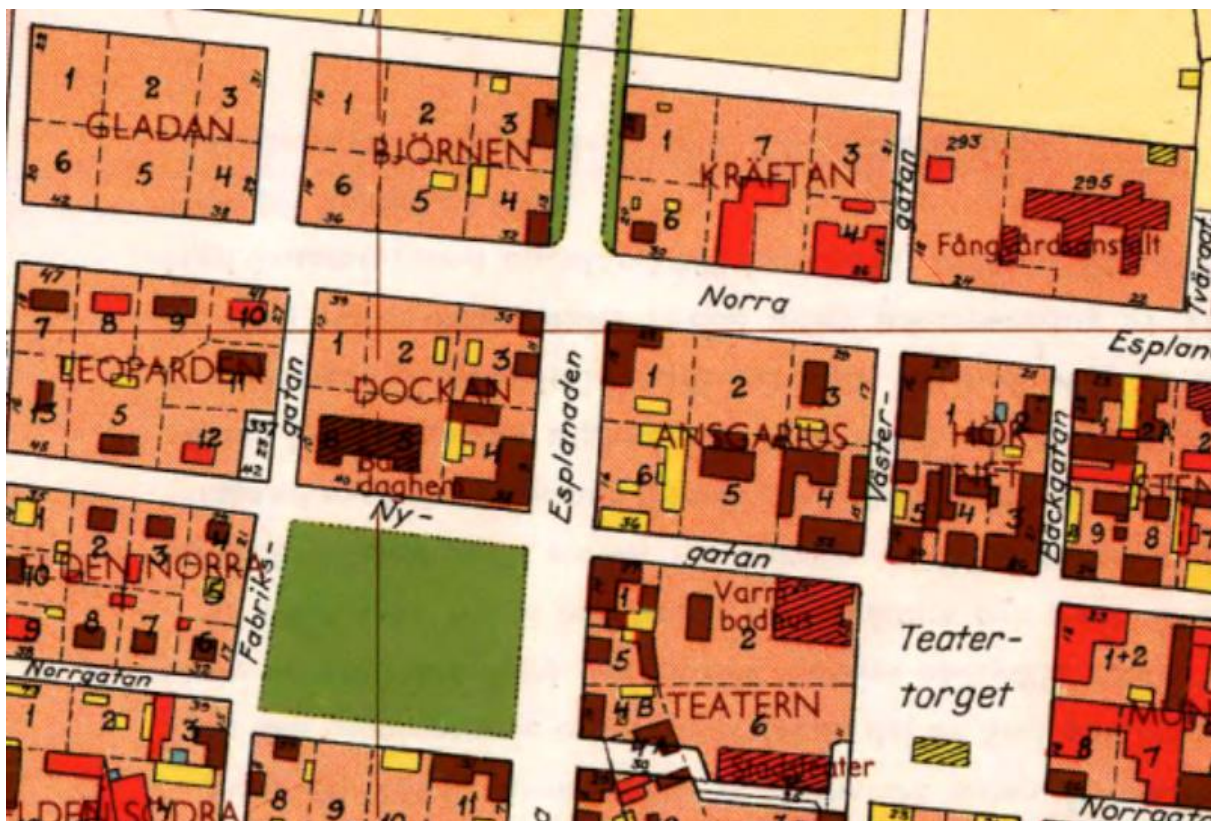
2.2 1900-TALET

En stadsplan som kom att få stor betydelse för rutnätsstaden var den som togs fram 1912 av Nils Gellerstedt och vann laga kraft 1914-07-17. I denna begränsades bebyggelsen inom rutnätsstaden till högst 14 meter till takfot och som mest tre våningar förutom vindsvåning.

§ 2.

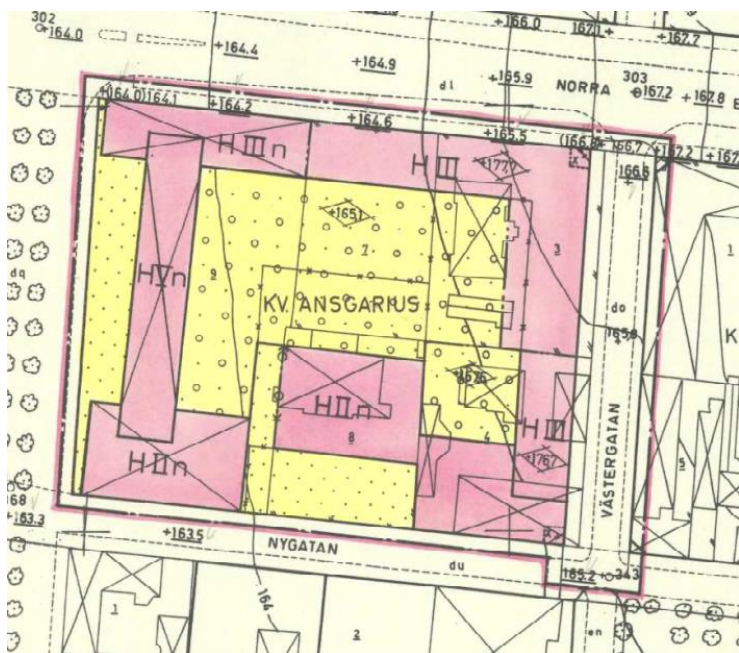
Å tomt inom de med bokstäverna A /gammal stadsdel/ och B /ny stadsdel med slutet byggnadssätt/ å kartan betecknade kvarter eller kvartersdelar får byggnad icke uppföras till större höjd till takfoten än fjorton meter och icke innehålla flera än tre våningar förutom vindsvåning.

Vartefter bebyggdes kvarteren, i kvarteret Ansgarius uppfördes exempelvis Ordenshuset år 1887, men detta gick relativt långsamt, troligen var de nya områdena utanför rutnätsstaden mer populära att bebygga. På en karta från 1954 syns detta tydligt, i exempelvis kvarteret Ansgarius var inte alla tomter bebyggda vid denna tidpunkt och i angränsande kvarter var det också svagt bebyggt och av de byggnader som fanns var relativt få av sten.

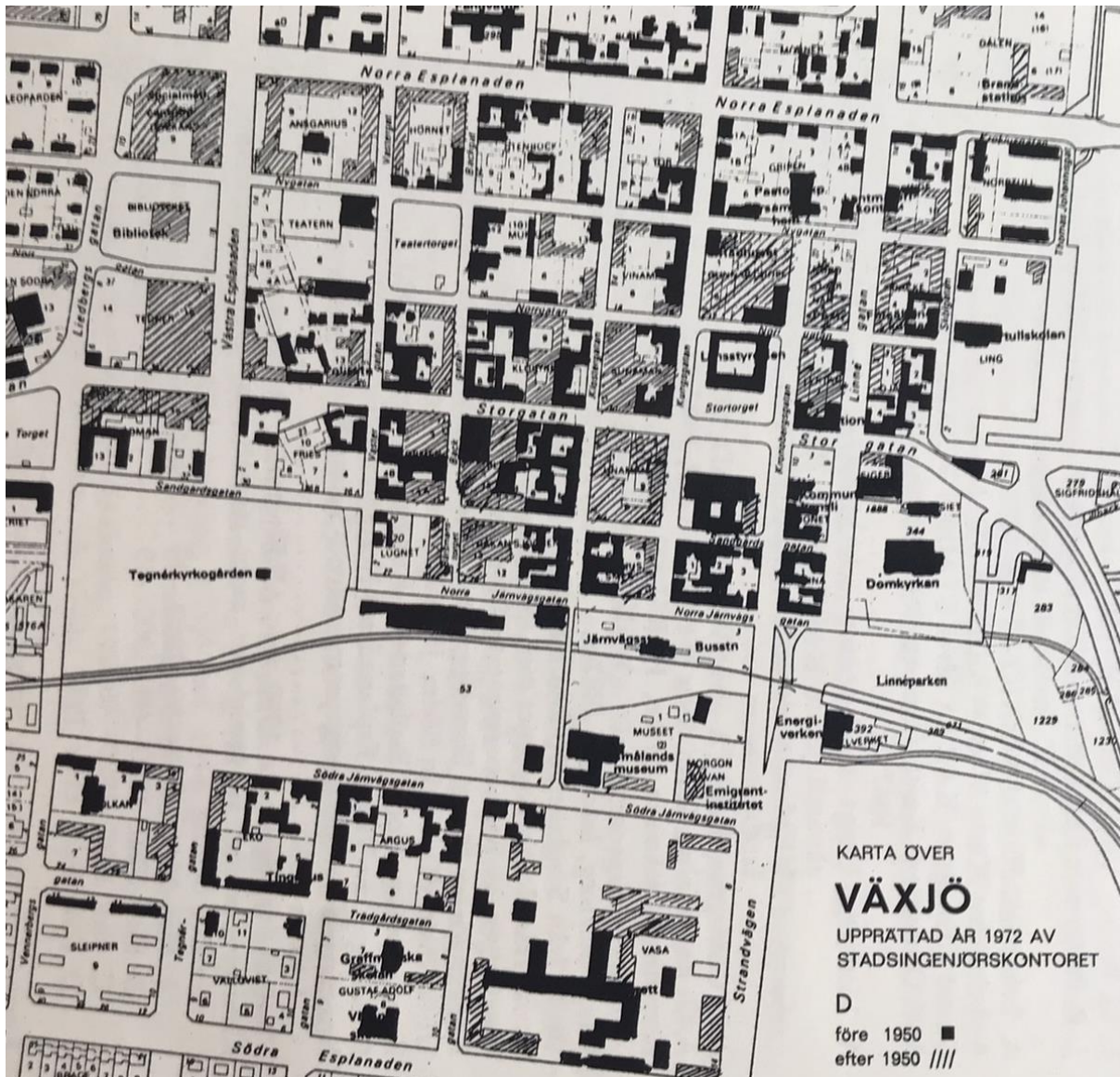
Figur 8 Karta från 1954 som visar den svaga utbyggnadstakten och de få stenhusen, stenhus är röda, putsade trähus är bruna och hus med träfasader är gula. Källa: Växjö stad

Redan år 1966 får ett nytt förslag tas fram då fastighetsaktiebolaget Sunaman som byggde kontorskomplexet önskade öka husdjupet på byggnadskroppen mot Västergatan. Intressant är att förbudet mot vindsinredning tas bort för det som är kvar att bygga men bibehålls för det som är byggt. Stadsplaneförslaget tas fram av stadsplanearkitekt Ernst Gustav Broder och vinner laga kraft 1966-06-27.

10368476 • Ansgarius 15 AFU | 11

År 1971 är kontorskomplexet helt färdigt liksom många andra av moderniseringarna i Växjö centrum. En kartbild från 1972 visar omfattningen av rivningarna och förnyelsen av stadskärnan. Mer än hälften av rutnätsstadens byggnader är uppförda efter 1950 vilket innebär att större delen av stadskärnans äldre bebyggelse försvann under efterkrigstiden.

Figur 11 Karta över Växjö från år 1972 där svarta byggnader är från tiden före 1950 och skrafferade byggnader är uppförda efter 1950.
Källa:

3 ORDENSHUSET

3.1 BAKGRUND

Under 1800-talet första hälft ökade motståndet mot det då utbredda superiet i Sverige. Nykterhetsrörelsen vann stora framgångar och husbehovsbränningen förbjöds på 1850-talet. Efter några decenniers stagnation sköt nykterhetsrörelsen i samklang med väckelserörelsen åter fart mot 1800-talets slut. Nu parades nykterheten med bildning och nöjen och medlemmarna fick möjlighet att träna sig i sammanträdesteknik och överhuvudtaget i ett demokratiskt sätt att tänka och agera, vilket tilltalade städernas framväxande arbetarklass. I.O.G.T.-rörelsen vilade till en början på en uttalad kristen grund men i en ny konstitution från 1905 underströks att orden skulle vara neutral i religiösa frågor.

I.O.G.T.-rörelsen hade kommit till Sverige år 1879 och redan 1882 bildades de första logerna i Växjö. År 1887 var antalet loger fem och samtidigt stod det nya Ordenshuset färdigt i kvarteret Ansgarius för logernas verksamhet. Ordenshuset blev till stor del verklighet tack vare att fabrikör Schander skänkt tomten och köpmannen Berg lämnat ett stort bidrag till byggnationen.

Figur 12 Ordenshuset som relativt nybyggt år 1895. Foto: Hanna Forthmeijer. Källa: Kulturparken Småland

3.2 ARKITEKT

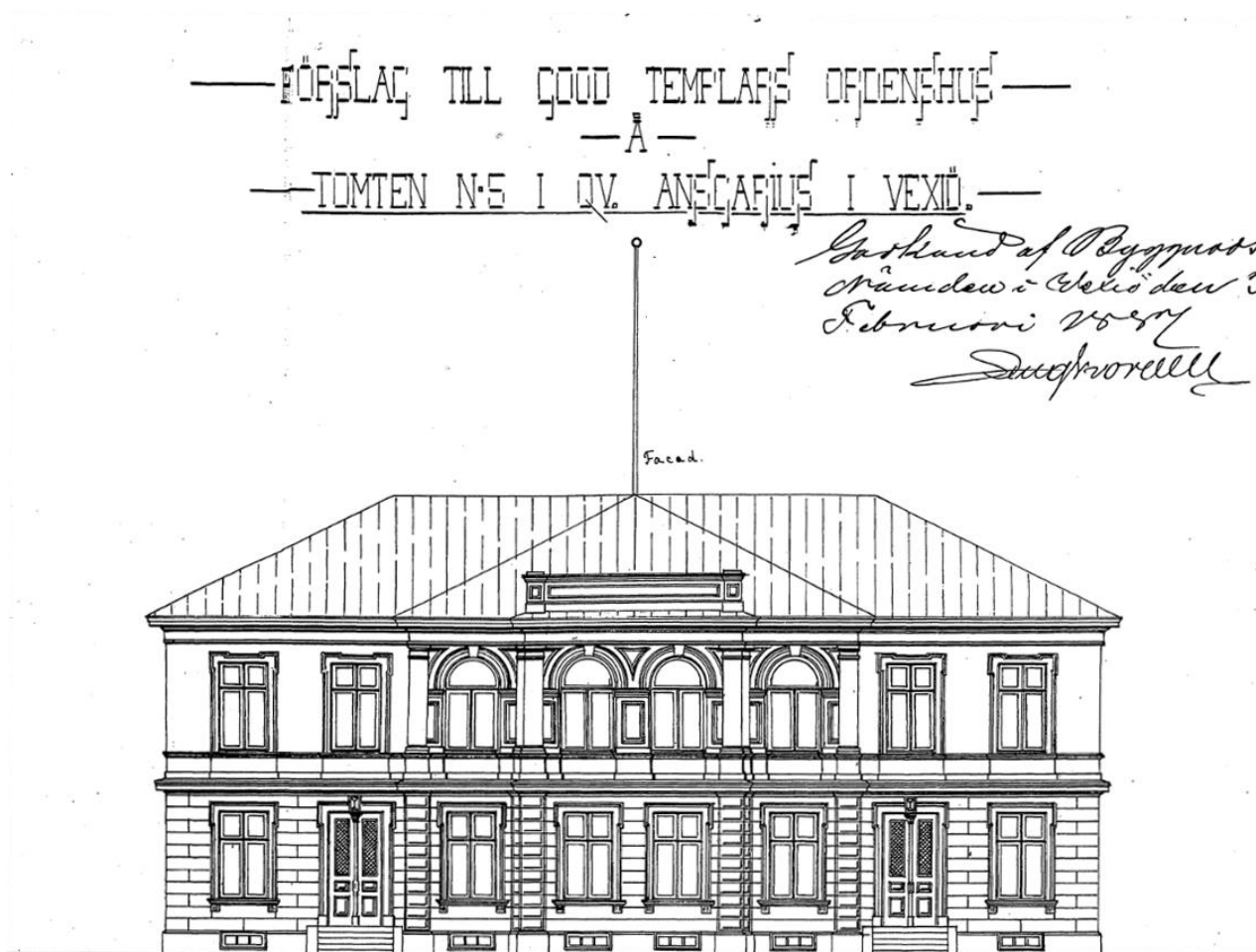
Den som ritade Ordenshuset var arkitekt A.G. Johansson som var verksam i Växjö under slutet av 1800-talet. I Växjö ritade han utöver Ordenshuset även ett gathus på Kungsgatan 14 år 1879 och ett på Västra

Esplanaden 8B år 1893, båda i påkostad nyklassicistisk stil och välbevarade än idag. På Sandgårdsgatan 24 ritade han ett likaledes påkostat gathus uppfört år 1887, det finns kvar idag men är förvanskad. Utöver dessa byggnader i Växjö ritade han år 1890 huvudbyggnaden på Araby Herrgård åt den då nyblivne ägaren grosshandlaren J.E. Berg i Växjö. Det var en synnerligen påkostad byggnad som finns kvar idag men kraftigt ombyggd och förvanskad.

3.3 ARKITEKTUREN

I.O.G.T.- rörelsens ordenshus hade från början ingen egen arkitektonisk stil. På landsbygden var de relativt enkla på grund av brist på medel och man kopierade ofta andra typer av samlingslokaler som frikyrkor och Folkets Hus. I städerna satsade man, om möjligt, rejält för att visa rörelsens styrka och folkliga engagemang, men någon egen arkitektonisk stil hade man inte utan följde den som var på modet. År 1917 gav StorOrdenshuset ut en inspirationsbok där välrenommerade arkitekter ritade förslag till ordenshus av olika typer, huruvida detta gav upphov till en mer typisk stil för ordenshus är oklart.

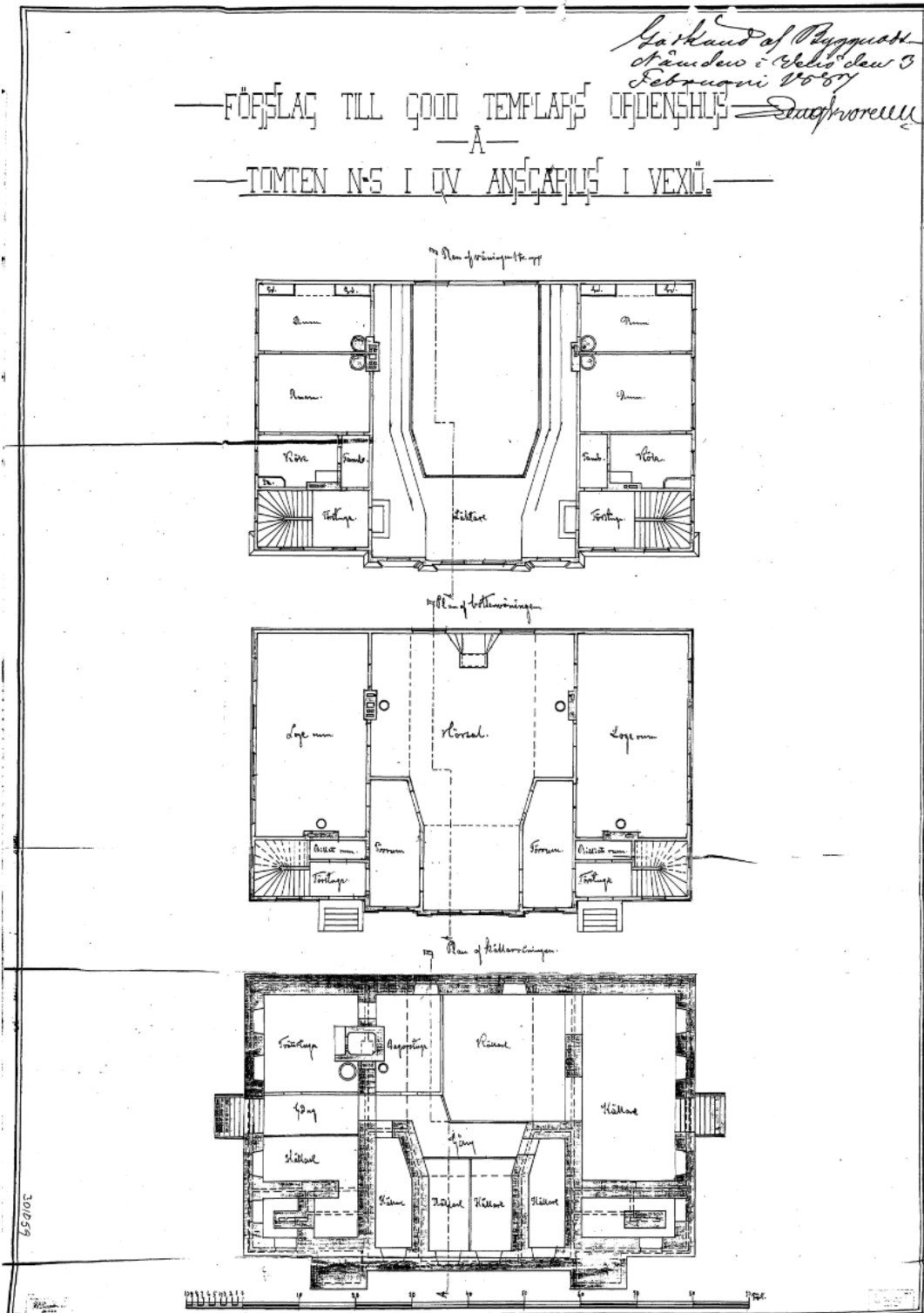
Det ordenshus som A.G. Johansson ritade följde den nyklassicistiska stil som han ofta arbetade i och som också var på modet i det sena 1800-talets Växjö. Bygglovshandlingen från 1887 visar en tvåvåningsbyggnad där fasaden mot gatan har förkroppad mittsalit och rusticerad bottenvåning. Taket är ett valmat sadeltak som emellertid ej kom till utförande.

Figur 13 Fasad mot öster från bygglovshandling år 1887. Källa: Växjö kommun

Ritningarna över planlösningen visar en central hörsal i två våningar med läktare på andra våningen. På ömse sidor om hörsalen finns i bottenvåningen två entréer som via förstugor och biljettexpeditioner leder till

två stora logerum och hörsalen. På övre plan finns två stycken tvårumslägenheter, en på varje sida om hörsalen. På båda sidor finns trapphus upp till andra våningen från de båda entréerna i bottenplan. I hörsalen och logerummen sker uppvärmningen med kaminer och i lägenheterna på andra våningen med kakelugnar. I källaren finns förutom förråd en tvättstuga och en bagarstuga. Notera att källarmurarna följer hörsalens utformning. På tomten uppfördes också ett avträdeshus med 7 platser.

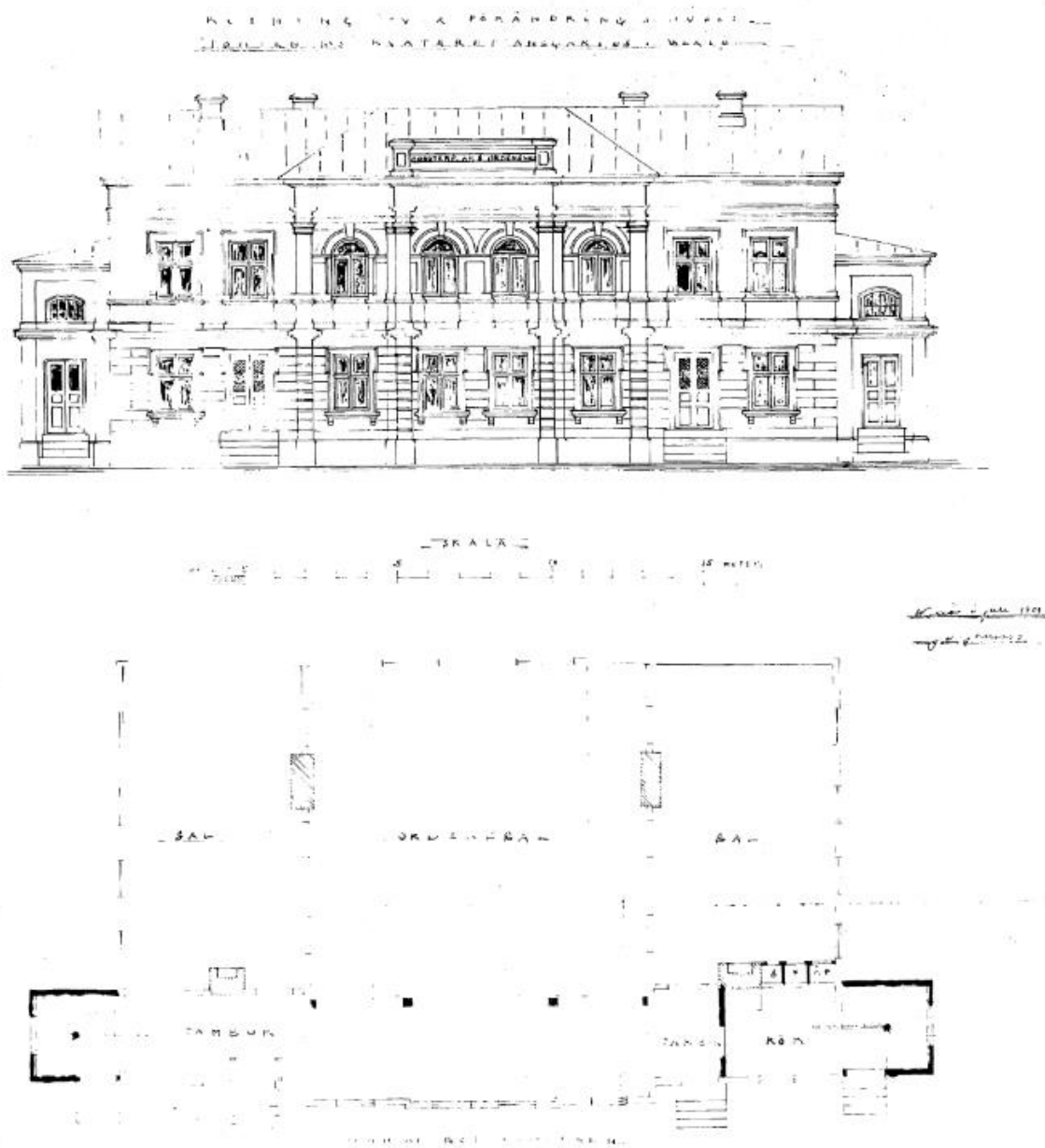
Figur 14 Bygglövshandling 1887 som visar planlösningar över de olika planerna. Källa: Växjö kommun

[illegible]

10368476 • Ansgarius 15 AFU | 16

3.3.1 Förändringar

De första förändringarna av Ordenshuset är från år 1909 då två förstugor i ett och ett halvt plan byggs på varje sida om fasaden mot söder. Ritningskopian är dålig men i den östra förstugan inrättades tydligt ett kök. Från samma år finns en ritning som visar att en ångpanna installerades där bagarstugan varit tidigare, Ordenshuset fick centralvärme. Ritningen är signerad J.M. Jansson vilket betyder Johan Martin Jansson (1878-1947), en byggmästare i Växjö som ritade ett flertal byggnader i staden.

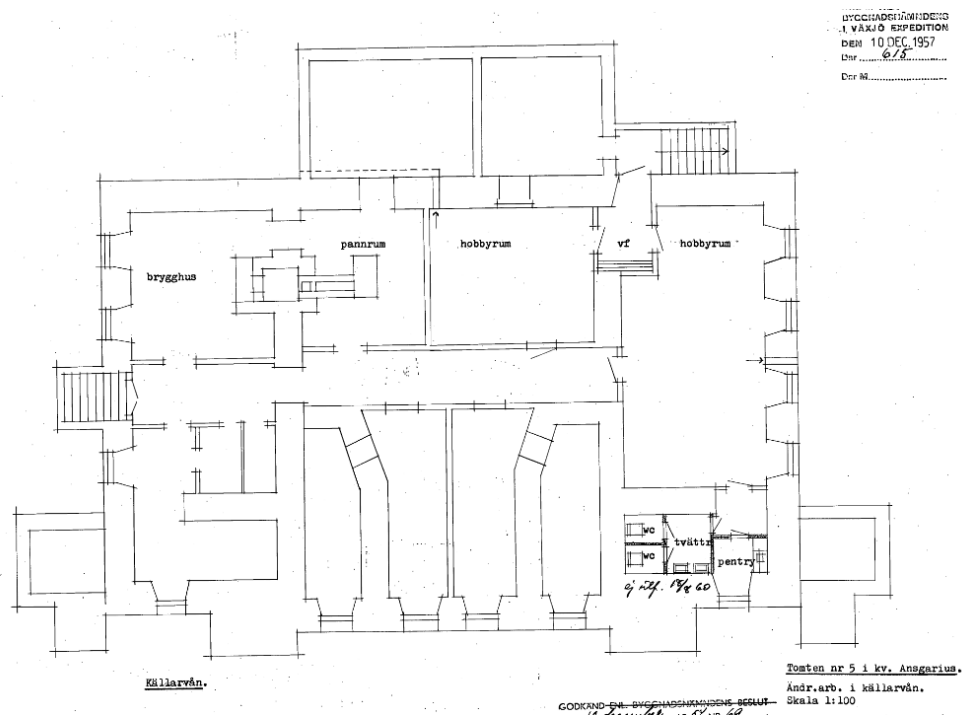
Figur 17 Bygglövshandling från 1909 som visar de båda förstugorna i fasad och plan. Källa: Växjö kommun.

Nästa förändring som sker är från 1928 då det tidigare enda avträdet ersätts med två, ett för herrar och ett för damer som placeras i tomtens nordvästra respektive nordöstra hörn.

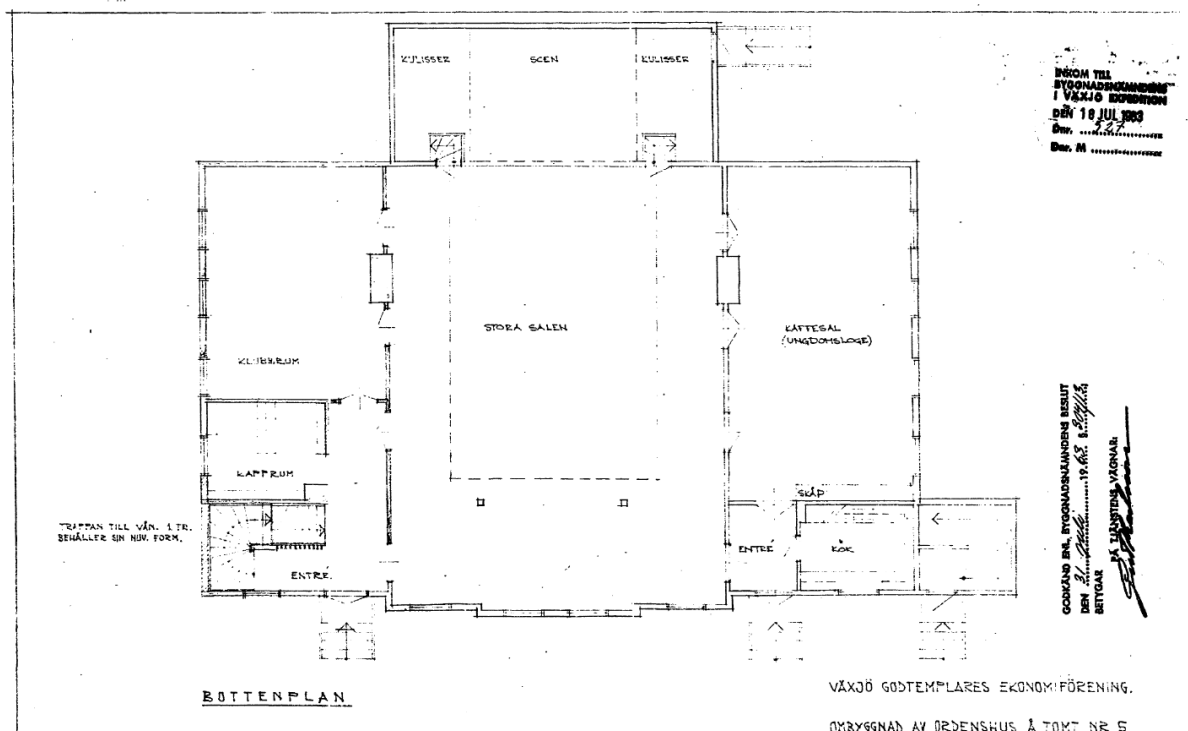

Figur 18 Ordenshuset på 1930-talet. Bakom det vänstra trädet kan man skymta den västra förstugan som kom till 1909. Notera också att det tidigare trästaketet ersatts med ett stängsel och att de smidesgrindar som finns kvar idag också kommit till. Foto: Anton Persson
Källa: Kulturparken Småland.

Lite större ändringar gjordes under 1950-talet. Ritningarna visar att 1957 inreddes hobbyrum, toaletter och ett litet pentry i källarens östra del. På ritningen syns också att det gjorts en tillbyggnad på baksidan. På andra våningen moderniserades de båda lägenheterna med WC och nya kök, på vinden inreddes och/eller inrättades två enrumslägenheter.

Figur 19 Bygglövshandling 1957, plan över källarvåningen

Figur 22 Bygglövshandling från juli 1963 som visar bottenvåningen. Notera att förstugan i väster tas bort och att tillbyggnaden på baksidan rymmer scen och kulisser. Källa: Växjö kommun.

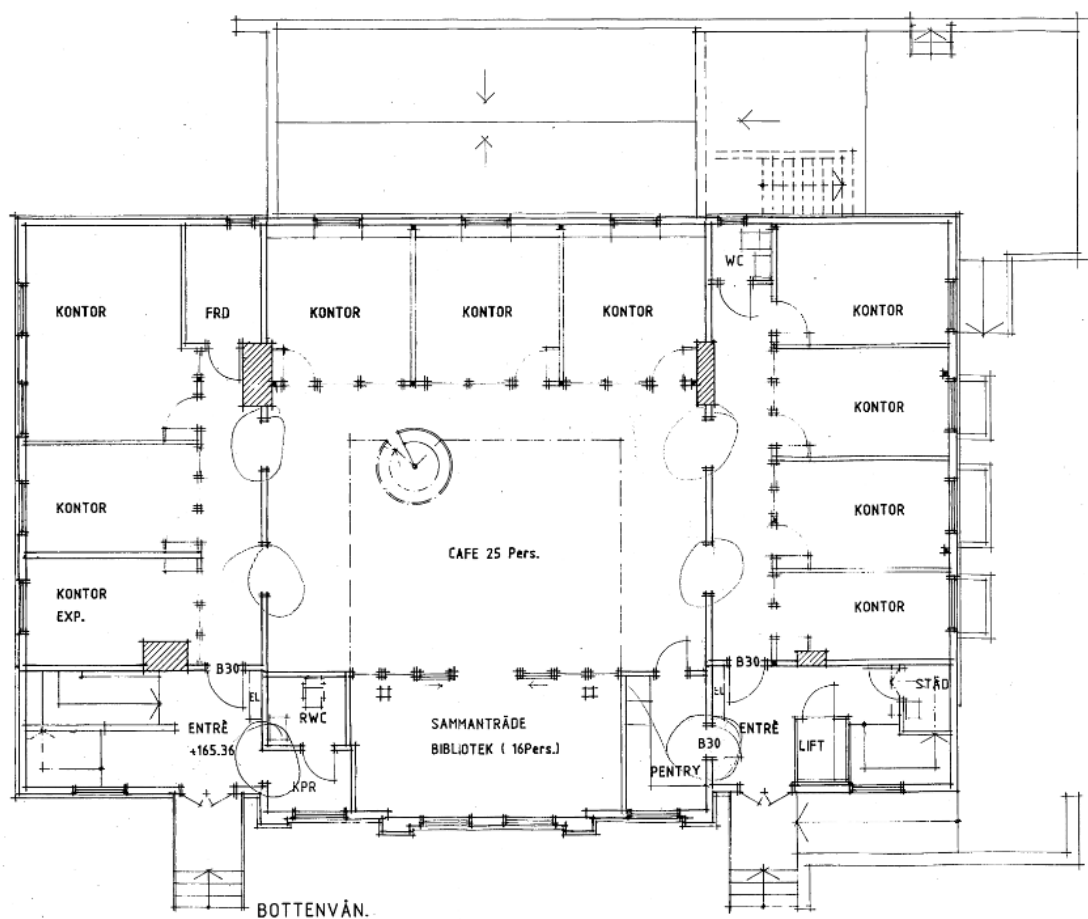

Figur 23 Bygglövshandling från juli 1963 som visar den stympade söderfasaden där den på taket överskjutande delen av mitttrisaliten tagits bort. Källa: Växjö kommun

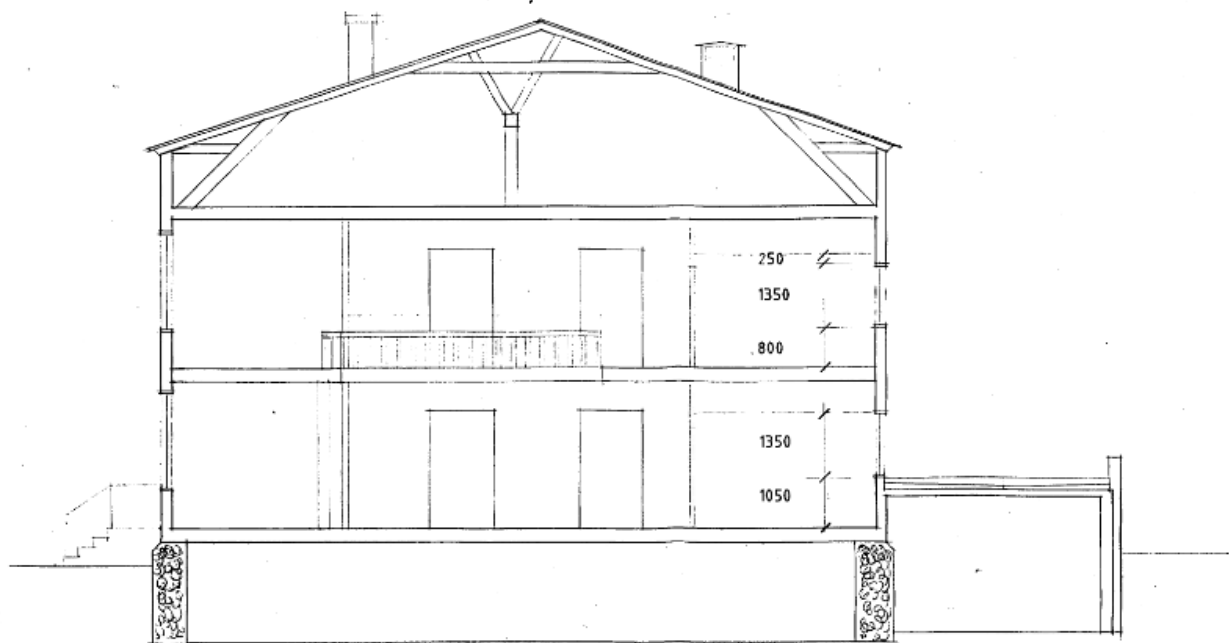
Under hela 1900-talet fram till 1991 då I.O.G.T sålde Ordenshuset till kommunen var det en välfrekventerad lokal, folkligt benämnd "Logen". Här fanns teater, dans, scoutverksamhet, bingo mm. Särskilt kända var de s.k. "bultdanserna" dvs danskvällarna som besöktes av eleverna på folkskolläroarseminariet i Växjö. Under 1970-talet då högskolan i Kristianstad flyttat in i det då nybyggda kontorskomplexet användes ordenshuset även som föreläsningslokal.

Året efter kommunen förvärvat Ordenshuset söktes bygglov för att bygga om det till kontor för VÖFAB, Växjö fastighetsbolag. Ombyggnaden ritades av Arkitektbolaget och blev relativt omfattande. Sedan tidigare var även den östra förstugan riven och nu revs också scentillbyggnadens bottenvåning på baksidan, källarvåningen behölls.

Invändigt moderniserades Ordenshuset och i bottenvåningen delades de båda logerummen av till flera kontorsrum och i ovanvåningen blev de båda lägenheterna kontorsrum. Den största förändringen var att hörsalen kortades av mot norr till förmån för kontorsrum och i söder glasades den in i båda planerna så att kontorsrum kunde skapas även här. En spiraltrappa installerades i hörsalen som i övrigt behölls öppen och läktarbalustraden i norr flyttades till ett läge längre söderut. I källaren inrättades ett arkiv samt rekreationsrum med jacuzzi, bastu och gillestuga. På vindsvåningen blev de båda lägenheterna kontorsutrymmen. I hela byggnaden installerades modernt ventilationssystem, elinstallationer mm.

Figur 24 Bygglovshandling från 1992, bottenvåningen med kortad hörsal och kontorsrum.

SEKTION

Figur 27 Bygglövshandling 1992, sektion som visar den kortade läktarbalustraden och de nya kontorsrummens nya fönster i norr. Källa: Växjö kommun.

I början av 2000-talet byggdes ordenshuset till på baksidan med två flyglar i två våningar.

Figur 28 Bygglövshandling som visar de båda flyglarna på baksidan. Källa: Växjö kommun

3.4 ORDENSHUSET IDAG

Ordenshuset är från Nygatan en imponerande byggnad med sin klassicistiska fasad och parkliknande förgårdsmark bakom smidesgrindar. Som föregående avsnitt visar så har huset genomgått ett stort antal förändringar genom åren vilka också avspeglas i följande bilder.

Exteriört så har byggnadens volym förändrats, förstugor på ömse sidor om fasaden mot gatan har byggts till i början av 1900-talet för att sedan tas bort under senare delen av 1900-talet, en tillbyggnad för scen på baksidan gjordes under 1900-talets början men har sedan tagits bort, två flyglar i två våningar har byggts till på baksidan men något indragna från gavelfasaderna så att de inte stör huvudfasaden.

Taket har i huvudsak behållit sin volym men skorstenar har tagits bort och framförallt har mittrisalitens uppskjutande krön där det stod GOODTEMPLARS ORDENSHUS tagits bort. Fasaden har behållit sitt listverk men hela fasaden har blivit sprutputsad vilket förlacker listverkens annars distinkta linjer. Mot Nygatan har fasaden kvar sina ursprungliga ytterdörrar med gjutjärnsgaller, fönstren är äldre i ursprunglig stil men troligen utskiftade i början av 1900-talet.

Interiört har alla ombyggnader lett till att inga rum eller ytskikt är välbevarade. Det som finns kvar som minner om byggnadens ursprungliga funktion är att den tidigare hörsalen fortfarande delvis är öppen i båda planen och har kvar delar av sin balustrad samt läktare med underbyggnad i form av profilerade konsoler och stolpar. Hörsalen har delats av med glaspartier men dessa har satts in med hänsyn tagen till läktarkonsoler med mera. I flertalet rum finns undertak men på plan 2 har delar av läktarens undertak sparats ur vilket gör att det ursprungliga vackert bemålade innertaket är synligt. I interiören finns ursprungliga profilerade dörrumfattningar i de åtta dörrhål som leder in till hörsalen samt och till flertalet av ytterväggarnas fönster finns ursprungliga profilerade fönsteromfattningar och bröstningar med speglar i ramverk. I övrigt är alla omfattningar och socklar av modernt slag. I källaren finns delar av de ursprungliga källarmurarna synliga och på vinden är en ursprunglig timmervägg synlig.

Figur 29 Ordenshusets fasad mot söder (Nygatan).

Figur 30 Ordenshuset mot gården (norr) med tillbyggnaderna från början av 2000-talet.

Figur 31 Detalj av fasad som visar dagens utseende med alltför grov puts, dåligt anpassade plåtarbeten och bristande underhåll med felaktiga färgtyper på fönstren.

Figur 32 Hörsalen mot söder med läktaren och det senare insatta glaspartiet.

Figur 33 Hörsalen mot nordväst med den senare insatta spiraltrappan.

Figur 34 Till vänster en bild som visar hur glaspartiet satts in med viss hänsyn till läktarens konsoler, till höger en bild som visar "titthålen" i undertaket upp mot det ursprungliga innertakets målning.

Figur 35 Detalj av läktarsnickerierna.

Figur 36 Detalj av innertakets dekorationsmålning.

Figur 37 Till vänster en bild som visar de ursprungliga fönsteromfattningarna och att undertaket rests för att spara dessa, till höger en bild som visar de ursprungliga profilerade dörromfattningarna.

Figur 38 Hörsalens ovanvåning med läktarbalustraden.

Figur 39 Källaren med ursprungliga källarmurar.

3.5 KULTURVÄRDEN OCH KARAKTÄRSDRAG

Ordenshuset har, som konstaterats i tidigare utredningar, betydande kulturhistoriska värden som representant för stadskärnans äldre bebyggelse och som representant för en av de största folkrörelserna under 1800-talet, nykterhetsrörelsen. Den ritades av en välkänd Växjöarkitekt i en stil typisk för honom och tiden. Under 1900-talet var det dessutom en populär offentlig byggnad som många Växjöbor besökte. Kulturvärdena bärs upp av karaktärsdrag som:

Den klassicistiska putsade fasaden med listverk, ursprungliga dörrar och äldre fönster i ursprunglig stil.

Den parkliknande förgårdsmarken som ger byggnaden en förnämlig inramning.

Hörsalen med läktare och dess balustrad, konsoler och stolpar.

Delar av den äldre fasta inredningen som dörr- och fönsteromfattningar samt dekorationsmålat innertak.

Förslag till planbestämmelser

r	Byggnaden får inte rivas.
q1	Fasaden med listverk, ursprungliga dörrar och äldre fönster i ursprunglig stil.
q2	Grindstolpar och smidesgrindar mot Nygatan ska bevaras.
q3	Hörsalen ska bevaras öppen.
q4	Läktaren med balustrad, underbyggnad med profilerade konsoler och stolpar ska bevaras.
q5	De fyra dörrhålen till hörsalen med profilerade foder ska bevaras.
q6	Där fönstren har profilerade omfattningar och bröstningsspeglar ska dessa bevaras.
q7	De synliga delarna av det äldre målade innertaket ska bibehållas och får inte täckas för.
k1	Det plåttäckta sadeltakets karaktär ska bibehållas.
k2	Förgårdsmarkens parkliknande karaktär ska bibehållas.
k3	Underhålls- och ombyggnadsarbeten skall anpassas till byggnadens karaktär och kulturhistoriska värden.

Då byggnaden har undertak och nya ytskikt både exteriört och interiört så finns möjligheten att dolda färgskikt, snickerier, stuckaturer och liknande kan komma fram i samband med underhålls- och ombyggnadsarbeten, därför bör en certifierad sakkunnig kulturvärden medverka i samband med projektering och utförande av sådana arbeten.

4 KOMMUNHUSET

4.1 TILLKOMST

Under 1960-talet var Växjö mitt i en kraftig expansion, mellan 1960 och 1970 nästan fördubblades befolkningen, kommunen köpte in mark och byggde mycket bostäder. Kommunen satsade också stort på att dra till sig företag till staden och för detta krävdes bland annat kontorslokaler. Inom kommunen hade fastighetsbolaget Sunaman AB bildats för att få fram företagslokaler. Sunaman AB förvärvade flera tomter i kv. Ansgarius och startade 1963 projekteringen för ett stort kontorskomplex samtidigt som man ansökte om en stadsplaneändring. Stadsplanen vann laga kraft i slutet av juni 1963 och redan i mitten av augusti lämnades bygglovshandlingarna för etapp 1 in till Växjö kommun som gav bygglov den 28/8 – 1963.

4.2 ARKITEKT

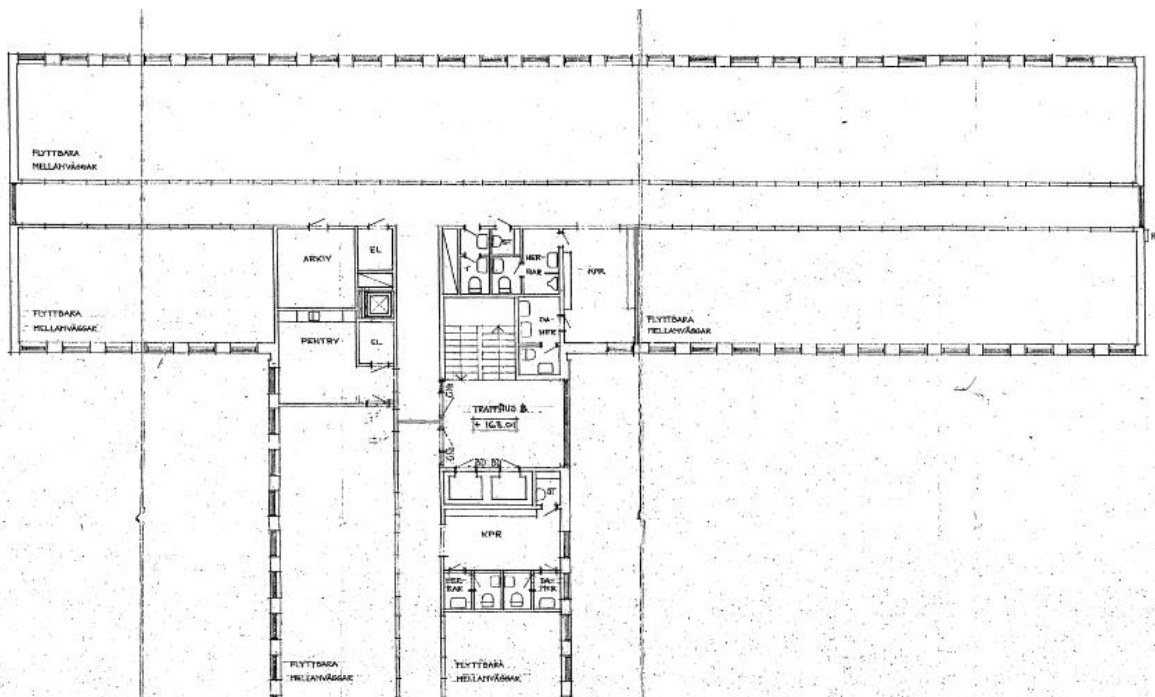
Arkitekter för kontorskomplexet var Orrje & Co, en konsulterande ingenjör- och arkitektbyrå, genom arkitekterna Bertil Fries och Göran Lekblad där den senare var ansvarig. Göran Lekblad tog arkitektexamen vid Chalmers tekniska högskola år 1949 och vidareutbildade sig på Konstakademiens arkitekturskola åren 1953–1955. Efter några års anställningar på olika arkitektkontor började Göran på Orrje & Co och var åren 1962 till 1967 ansvarig för Orrje & Co:s kontor i Växjö. Här ansvarade han för ett stort antal stadsplaner och kommunala byggprojekt av olika slag. År 1967 utsågs Göran till stadsplanearkitekt i Örebro och därefter till stadsarkitekt år 1974.

4.3 ETAPP 1 1963 TILL 1965

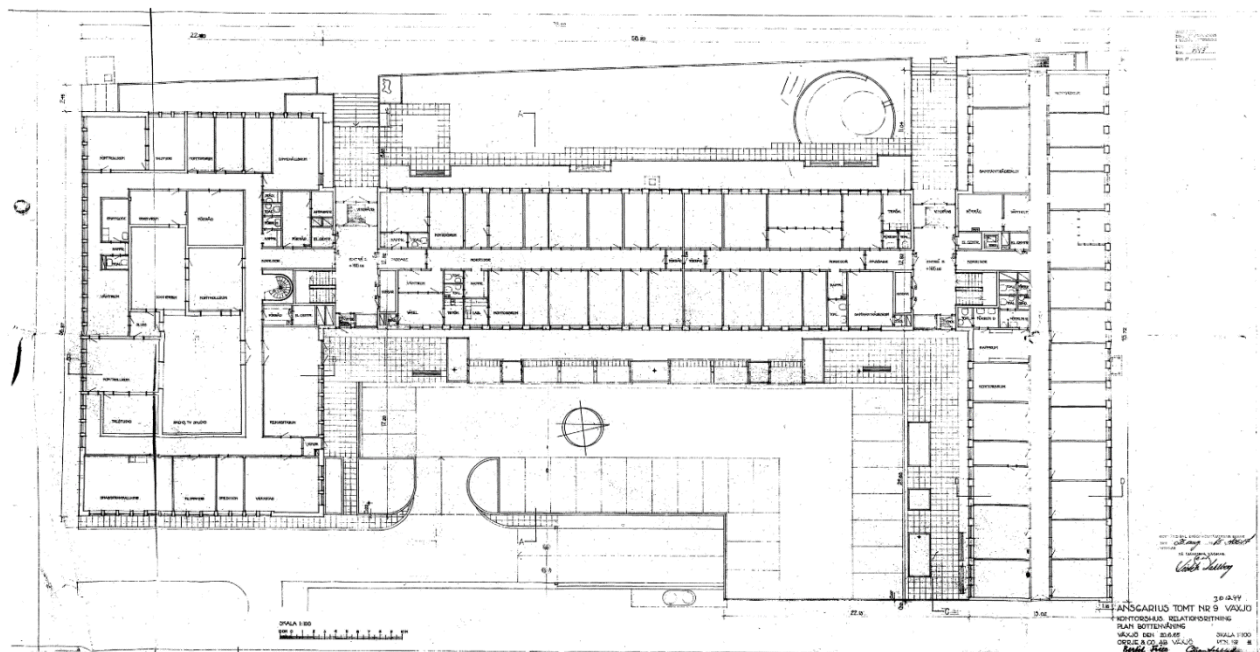
Kontorskomplexets första etapp var byggnaden mot Västra Esplanaden. Förhandskopior hade lämnats in i juli 1963 och i mitten av augusti samma år lämnades ritningar in för bygglov vilket gavs den 28/8 – 1963.

Etapp 1 bestod av tre sammanbyggda byggnadskroppar, en tvåvåningsbyggnad i tegel i hörnet mot Nygatan, en trevåningsbyggnad i hörnet mot Norra Esplanaden och däremellan mot Västra Esplanaden en femvåningsbyggnad indragen från gatan med fasader av prefabricerade betongelement. Ytterväggarna kröntes med koppartäckning mot yttertaket.

Dispositionen i byggnaden var sådan att tvåvåningshuset var anpassat för hyresgästen Sveriges Radio med studiorum etc. medan de övriga byggnaderna hade en helt fri planlösning i alla plan, på ritningarna står överallt "FLYTTBARA MELLANVÄGGAR", undantaget var trapphusen och toaletterna. Det är först på relationsritningarna som man kan se den planlösning som då byggdes. In i byggnaden kom man via två entréer i vardera änden av femvåningsbyggnaden. I källaren fanns förråd och såväl på som under gården fanns parkering som nåddes via en ramp med infart från Nygatan.

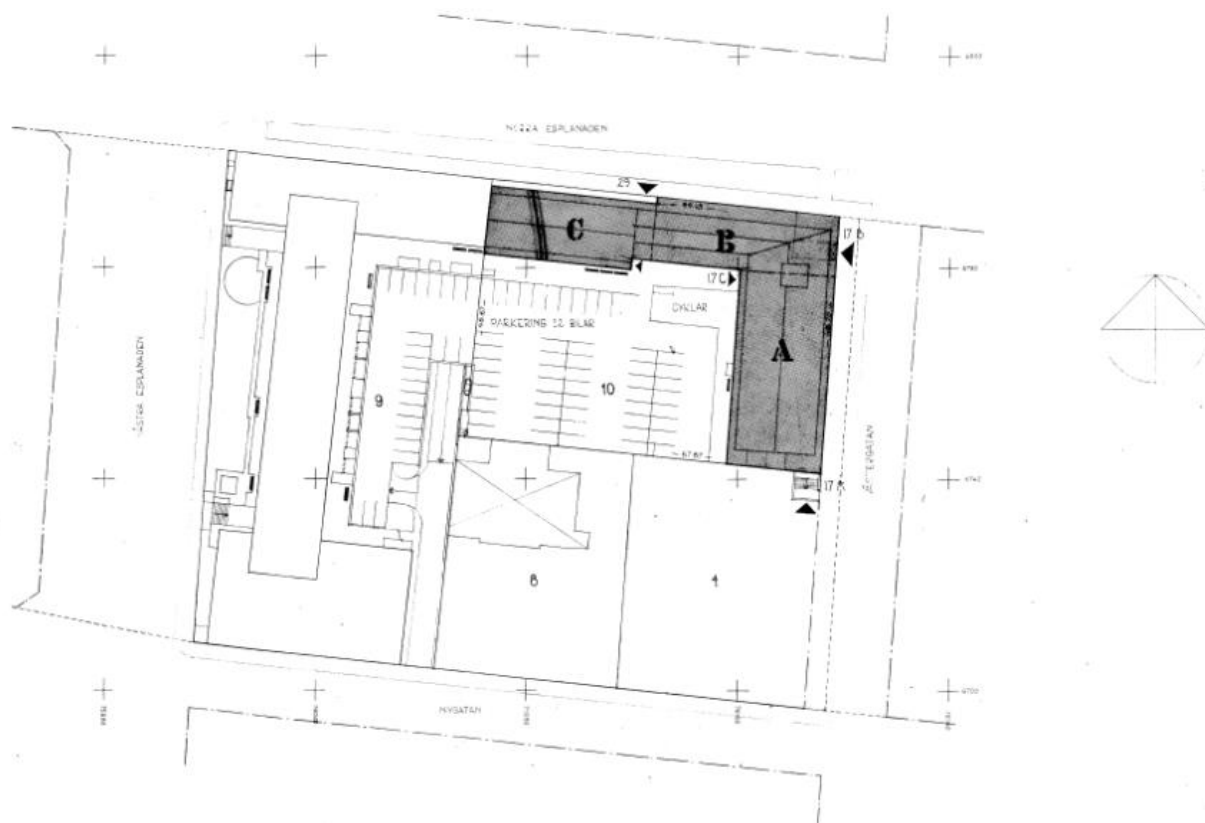

Figur 42 Bygglövshandling från 1963 som visar den rationella planlösningen med flyttbara mellanväggar. Källa: Växjö kommun

Figur 43 Bottenvåningen i den nybyggda etapp, relationshandling från 1965. Notera mellanväggarnas fria placering. Källa: Växjö kommun.

4.4 ETAPP 2 1965 TILL 1967

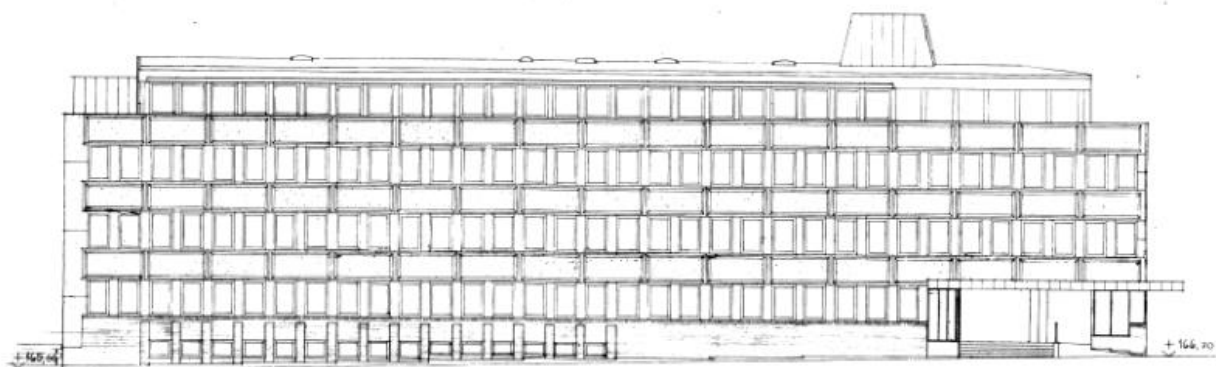

Figur 44 Relationshandling daterad 1968 som visar omfattningen av etapp 2. Källa: Växjö kommun.

Etapp två omfattade tre delar kring hörnet Norra Esplanaden och Västergatan. Planändringen från år 1966 möjliggjorde vindsinredning vilken utfördes som en indragen fjärde våning i material som avvek från huvudfasaden. Entrén mot Norra Esplanaden markerades med ett skärmtak och mönstermurat tegel. I källaren mot Västergatan inrymdes en bowlinghall.

Figur 45 Relationshandling som visar fasaderna på etapp 2 mot norr (norra Esplanaden). Notera de olika fasadmaterialet, den markerade entrén och den indragna vindsvåningen.

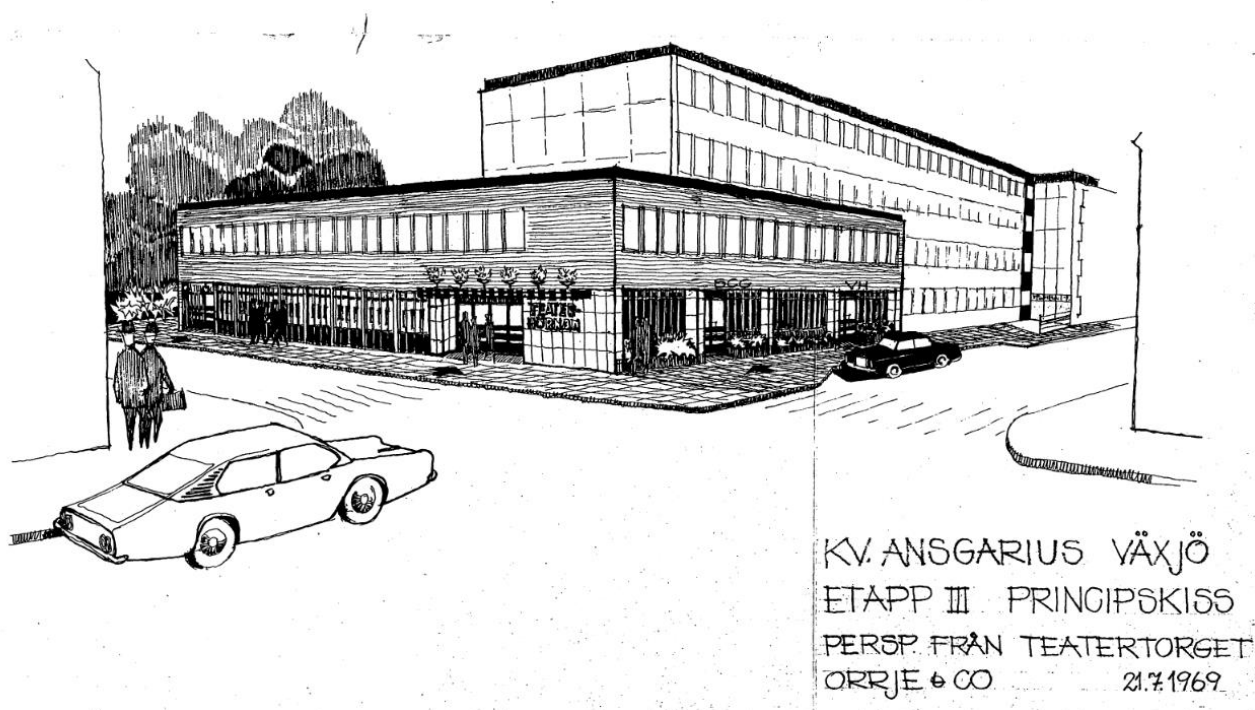

HUS A.B. FASAD MOT ÖSTER (VÄSTERGATAN)

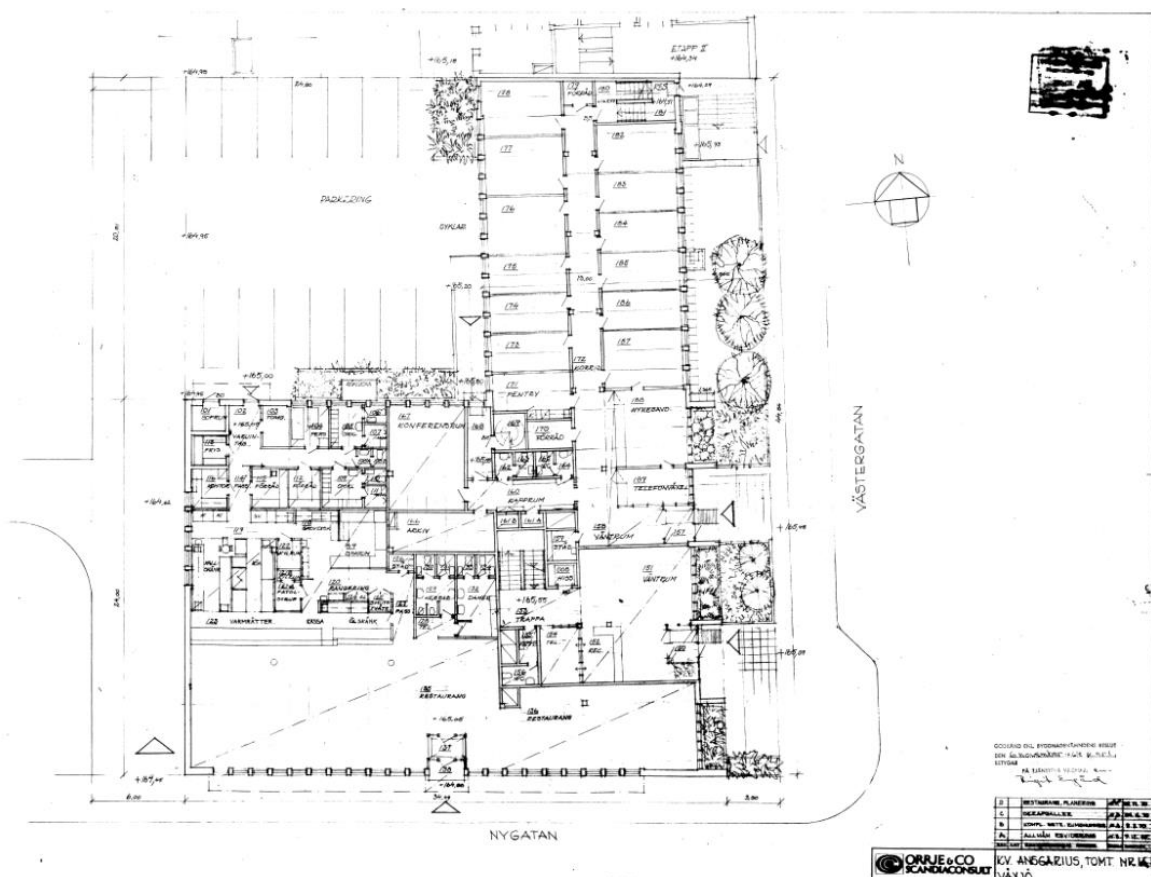
Figur 46 Fasad mot öster (Västergatan) utförd i prebricerade betongelement och med indragen vindsvåning.

4.5 ETAPP 3 1969 TILL 1971

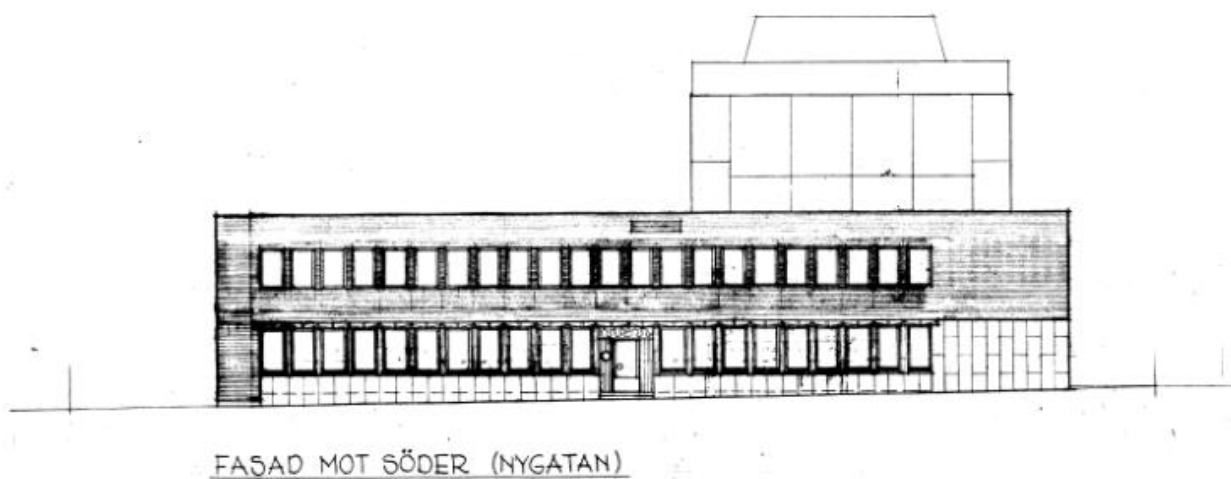
Kontorskomplexets sista etapp blev den i hörnet mot Västergatan och Nygatan.

Figur 47 Perspektivskiss av etapp tre från 1969 av Orrje & CO. Källa: Växjö kommun.

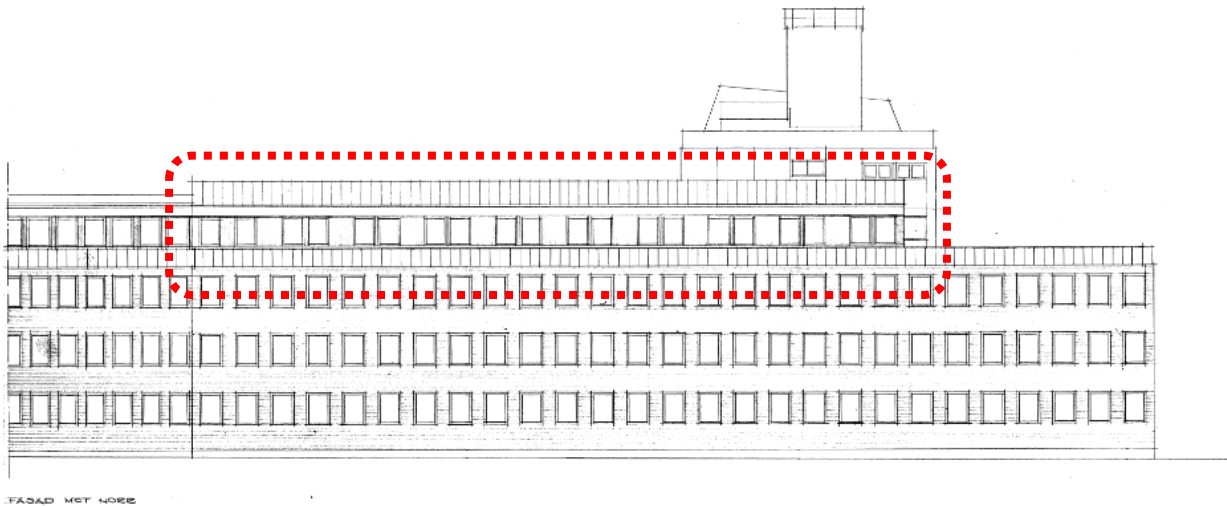
Figur 48 Bottenvåningens planlösning i etapp 3 med restaurang mot Nygatan.

Figur 49 Etapp 3, fasad mot Nygatan.

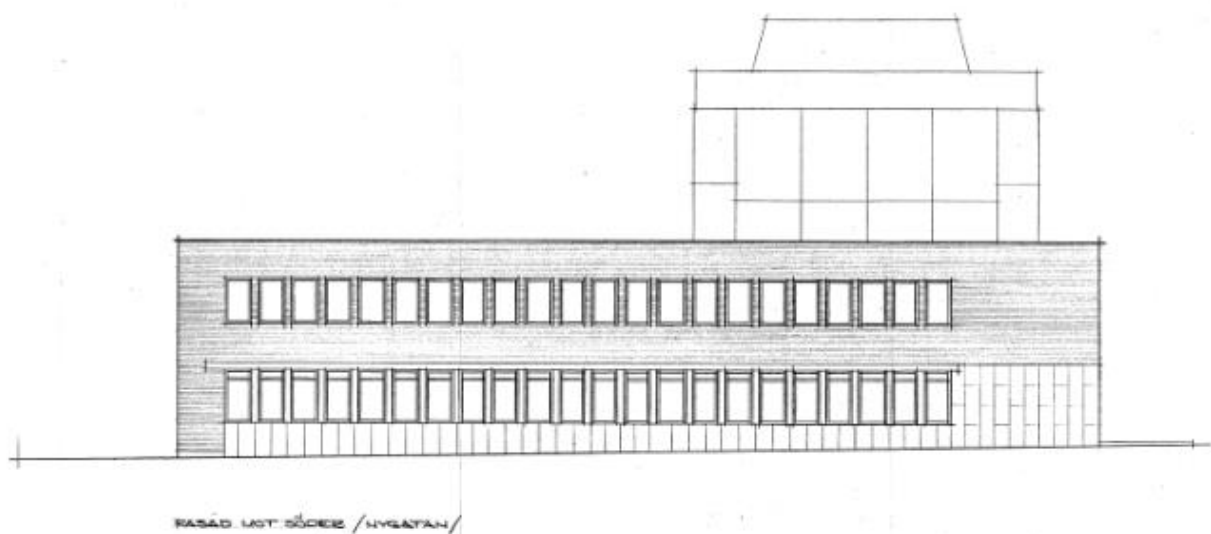
4.6 1971 TILL IDAG

I kommunen hade ett nytt kommunhus varit uppe till diskussion då de olika avdelningarna satt spridda på flera ställen i staden, men när lokaler blev lediga i kvarteret Ansgarius så valde man att flytta in där istället. År 1978-9 gjordes en påbyggnad med en fjärde våning på trevåningshuset längs Norra Esplanaden. Denna gjordes för stadsbyggnadskontorets verksamhet och innehöll rum för stadsarkitekten, byggnadsinspektörer m.fl. Påbyggnaden följde den fjärde våningen på grannbyggnaden men visade hänsyn mot stadsbilden och gick inte ända fram till hörnet mot Norra och Västra Esplanaderna. Längre fram fick även denna del en påbyggnad till en fjärde våning.

Figur 50 Påbyggnad med en fjärde våning för stadsbyggnadskontoret åren 1978-9.

Vid samma tid byggdes restaurangen i etapp 3 om till kontor för kommunens personal- och löneavdelning vilket ledde till att entrén mot Nygatan försvann. Under 1980- och 1990-talet utfördes fönsterbyten. Utöver detta är de större exteriöra ändringarna att entréerna mot Västra Esplanaden och Västergatan byggts till respektive ändrats och gjorts tillgängliga under 2000-talet.

Figur 51 Fasad mot Nygatan efter det att restaurangen byggts om till kontor. Källa: Växjö kommun

4.7 KOMMUNHUSET IDAG

Kommunhuset är idag tomställt. Övergripande ser det exteriört ut som då det uppfördes, men en del av de förändringar som gjorts sedan dess stör upplevelsen. Detta gäller främst den okänsliga sista påbyggnaden av tvåvåningshuset till fyra våningar i hörnet mot Norra och Västra Esplanaderna samt de fönsterbyten som gjorts. På de prefabricerade betongelementen syns att täcksiktet inte varit tillräckligt då armeringen börjat korrodera och spränga loss betongen.

Kontorskomplexet var i huvudsak uttänkt från början och låg till grund för den detaljplan som togs fram för projektet. Byggnadskropparnas höjder förhöll sig till de kringliggande gatubredderna och bebyggelsen där, på så sätt var det anpassat till den kringliggande miljön.

Hela kontorskomplexet är rationellt utformat med repetitiv fönstersättning vilken också gavs av de delar som utfördes med prefabricerade betongelement. Gestaltningen är relativt enkel där fasadmaterialet växlar mellan betongelement och gult tegel för de olika byggnadskropparna. Entréerna accentueras med enkla medel som skärmtak och mönstermurningar, klinker eller natursten och utgörs av rostfria glaspartier där dörrarna har trycken av tjockt rödfärgat glas. Ytterväggarna kröns med kopparavtäckningar mot de flacka motfallstaken, koppar användes också för de ursprungliga fönsterblecken.

Interiört användes till stor del flyttbara mellanväggar och gestaltningen är därför knuten till entréerna och trapphusen som utfördes med klinker och/eller mosaik samt med marmorgolv. Vissa entréer har tidstypiska fasta planteringsbäddar i golven eller pryds av konstnärliga gestaltningar i färgat glas.

Figur 52 Tvåvåningshuset i hörnet mot Västra Esplanaden och Nygatan.

Figur 53 Femvåningshuset mot Västra Esplanaden med fasaden i prefabricerade betongelement, utskiftade fönster och krön i kopparplåt.

Figur 54 Detalj av femvåningshusets betongelement, notera fasningen mot fönstren och kanterna.

Figur 55 Den helglasade norra entrén som kom till under 2000-talet.

Figur 56 Hörnet mot Norra och Västra Esplanaderna visar det två påbyggnaderna som gjorts på det ursprungliga trevåningshuset från 1965. Påbyggnaden med ljus fasad gjordes 1979 och den med mörka fasader gjordes senare.

Figur 57 Etapp 1, fasad mot Norra Esplanaden.

Figur 58 Mönstermurning ovan entré mot Norra Esplanaden.

Figur 59 Etapp 2, hörnet mot Norra Esplanaden och Västergatan.

Figur 60 Etapp 3 i hörnet av Västergatan och Nygatan, jämför med fig. 47.

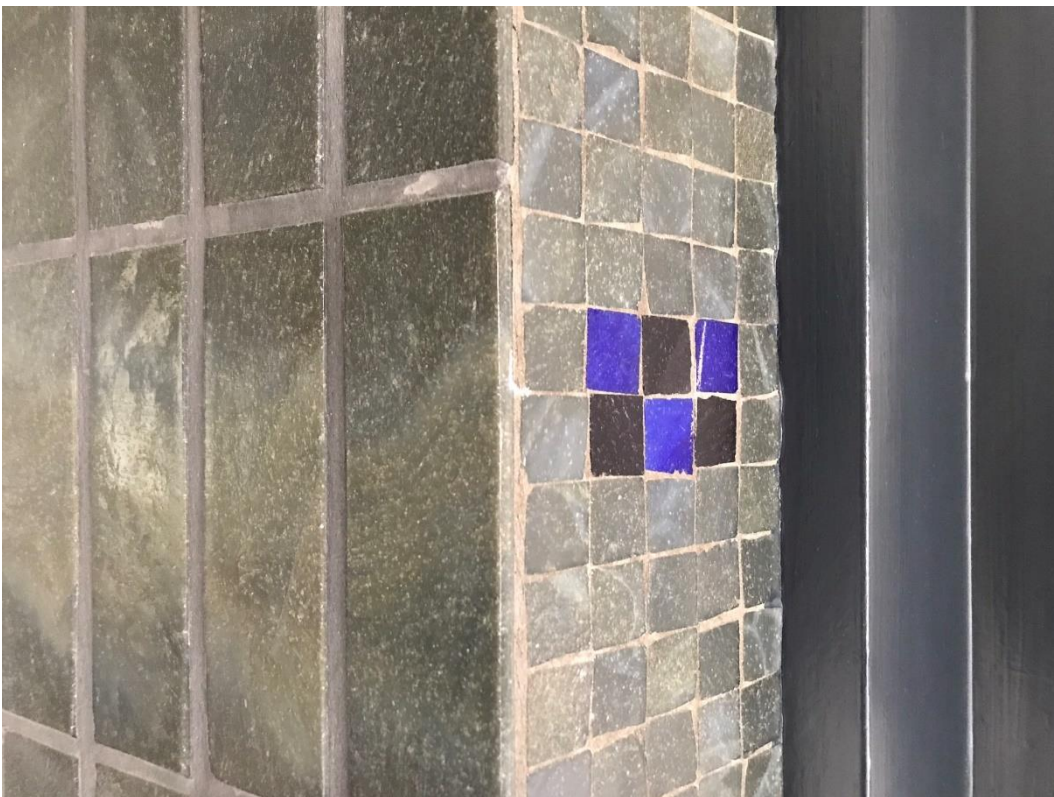
Figur 61 Typiska skador av armeringsjärn som korroderar.

Figur 62 Entréhall till femvåningshuset med marmor på golvet, mönstrade klinker på väggarna och rostfria glaspartier med trycken i rött glas.

Figur 63 Entré med tidstypisk planteringsbädd. Femvåningshuset mot gården.

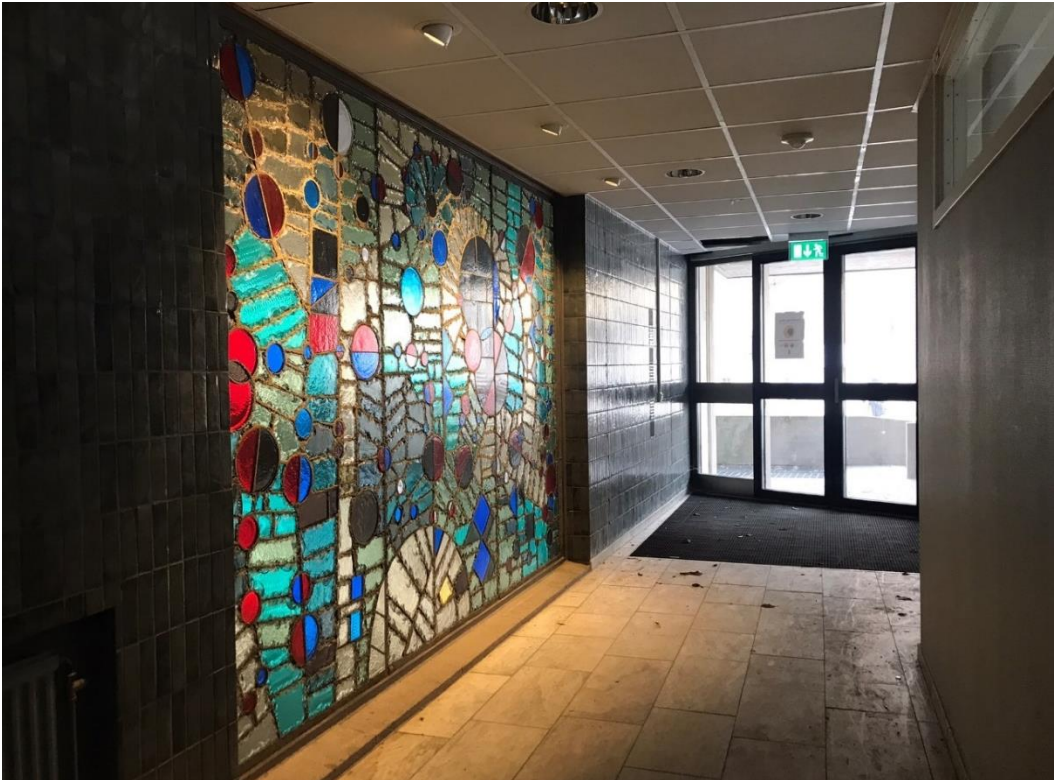
Figur 64 I femvåningshuset finns i smygen till varje hiss några färgade mosaikbitar, olika för varje våningsplan.

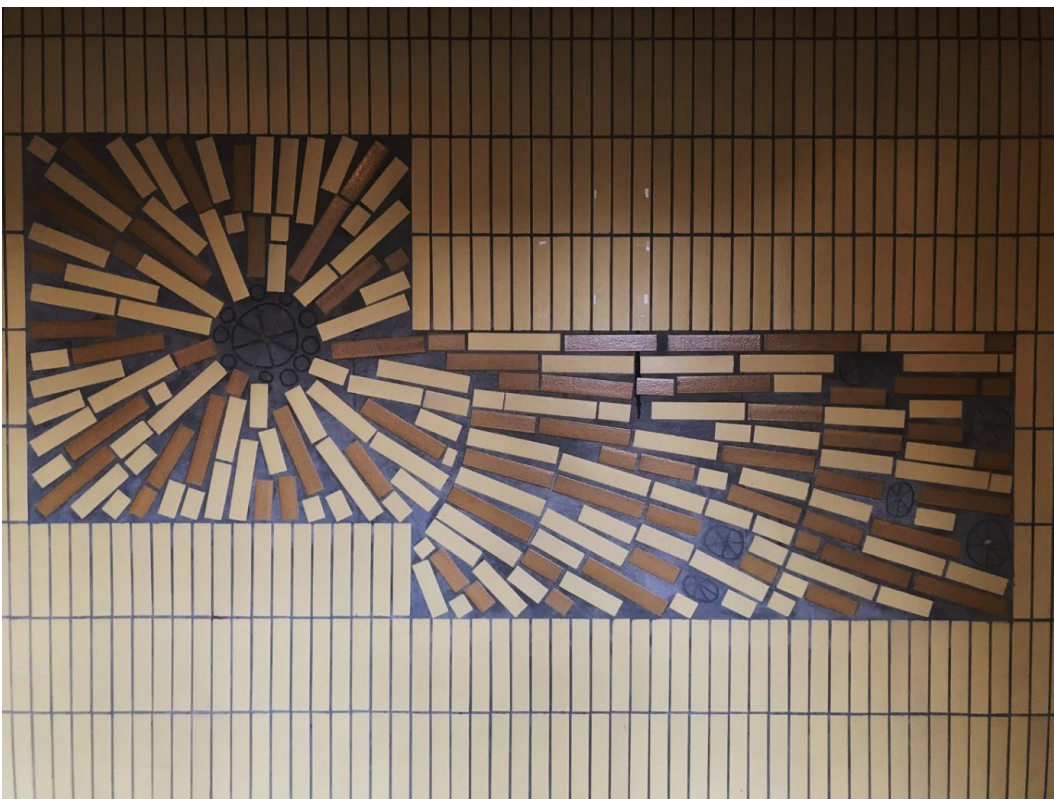
Figur 65 På varje våningsplan finns också en utsmyckning i färgat glas, olika för de olika våningarna och trapphusen.

Figur 66 Typisk vy av mittkorridor i femvåningsbyggnaden.

Figur 67 Utsmyckning i färgat glas i entrén till Västergatan 10.

Figur 68 Utsmyckning i trapphuset till Bowlinghallen (Västergatan).

4.8 KULTURHISTORISKT VÄRDE

Kommunhuset är en representant för den modernistiska bebyggelse som på 1950-, 1960-, och 1970-talen ersatte stora delar av stadskärnans äldre bebyggelse. Stilen är tidstypiskt senmodernistisk med repetitiva fasader som rytmiseras av blandningen av prefabricerade betongelement och tegel samt markerade entréer. Volymerna är höjdmässigt anpassade till de kringliggande gatubredderna och byggnaderna. Kommunhuset är exteriört relativt välbevarat men till vissa delar också förvanskat. Interiört är kommunhuset ombyggt i flera omgångar och de bevarade delarna är knutna till entréernas och trapphusens gestaltning.

En bit in på 1970-talet och framåt blev kontorskomplexet mer känt som kommunhuset i takt med att flera avdelningar av kommunens verksamhet flyttade in. Utöver detta har kommunhuset också varit hemvist för en rad andra offentliga verksamheter som Sveriges Radio, SJ, länsarbetsnämnden, högskolan, Skogsstyrelsen m.fl. men också för privata bolag som Orrje/Scandiakonsult och Skanska som projekterade respektive byggde kommunhuset. I kommunhuset fanns också bowlinglokal och under en period en restaurang.

Ovanstående ger tillsammans ett visst arkitektoniskt och samhällshistoriskt värde. Då kommunhuset inte byggdes som just kommunhus så saknar det till stor del de symboliska värden som vanligen förknippas med en sådan byggnad. Sammantaget gör undertecknad bedömningen att kommunhuset inte har sådana kulturhistoriska värden att den är att betrakta som kulturhistoriskt särskilt värdefull.

De kulturhistoriska värden som kommunhuset har, se karaktärsdrag nedan, är till stor del knutna till arkitekturen. De är tidstypiska och allmänna för byggnader från den här perioden och utan särskild arkitektonisk verkshöjd och/eller kvalitet i utförande eller material. De är inte bevarade i sin helhet utan i vissa av byggnadskropparnas volymer och fasadavsnitt, i interiören återfinns kulturvärden i entréer och trapphus. Sammantaget gör undertecknad bedömningen att kommunhuset har kulturhistoriska värden men att det i sin helhet inte är kulturhistoriskt värdefullt.

4.9 KARAKTÄRSDRAG

Följande karaktärsdrag bär de kulturhistoriska värdena.

Exteriör:

- Byggnadskropparnas höjder är anpassade till kringliggande gatubredder och byggnader.
- Byggnadskropparna är omväxlande i prebricerade byggelement och tegel.
- Fönstersättningen är i band och består av likadana fönster.
- Ytterväggarna kröns mot taket med avtäckning i koppar.
- Entréerna är markerade med skärmtak och med mönstermurning, klinker eller natursten.

Interiör:

- Entréer och trapphus med väggbeklädnader i klinker, marmorgolv, fasta planteringsbäddar i golven och konstnärligt gestaltade utsmyckningar i glas och klinker.

VI ÄR WSP

WSP är en av världens ledande rådgivare och konsultbolag inom samhällsutveckling. Med cirka 55 000 medarbetare i över 40 länder samlar vi experter inom analys och teknik, för att framtidssäkra världen.

Tillsammans med våra kunder tar vi fram innovativa lösningar för en mänsklig, trygg och välfungerande morgondag. Vi planerar, projekterar, designar och projektleder olika uppdrag inom transport och infrastruktur, fastigheter och byggnader, hållbarhet och miljö, energi och industri samt urban utveckling. Så tar vi ansvar för framtiden.

wsp.com

WSP Sverige AB

121 88 Stockholm-Globen
Besök: Arenavägen 7

T: +46 10-722 50 00
Org nr: 556057-4880
wsp.com

